

Inhoudsopgave

0	Inleiding	2
0.1	Uitdaging voor de kunstopleidingen	
0.2	De loop der dingen	
1	De vraag gesteld	6
1.1	De maatschappelijke context	
1.2	Het domein van de kunst	
1.3	Het domein van de leraar op het gebied van de kunst	
2	Het aanbod verhelderd	11
2.1	Transparantie en profilering	
2.2	Studieduur	
2.1	Doelmatigheid	
3	De kwaliteit vergroot	17
3.1	De standaard	
3.2	Actueel houden	
3.3	Toetsen van initiële opleidingen	
3.4	Waarderen van voortgezette opleidingen en werkplaatsen	
4	De student gepositioneerd	23
4.1	De student	
4.1.1	Vorbereiding, selectie en verwijzing	
4.1.2	Flexibiliteit en vraagbekostiging	
4.2	Culturele diversiteit	
4.3	Leren èn werken	
4.4	Het aantal studenten	
5	De omgeving betrokken	31
5.1	Samenwerking met onderwijsinstellingen	
5.2	Samenwerking met cultuurinstellingen	
6	Bekostiging	35
6.1	Overgangsbekostiging 2000-2002	
6.2	Bekostiging van de vooropleiding	
6.3	Bekostiging van de opleidingen op het gebied van de kunst	
6.4	Bekostiging van de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst	
6.5	Bekostiging van de voortgezette opleidingen en werkplaatsen	
6.6	Bekostiging van bijzondere prestaties en excellentie	
7	Het kunstonderwijs verandert	42
7.1	Het veranderingstraject in de tijd	
7.2	Financieel perspectief vanaf 2001	
7.3	Financiële ondersteuning	
	Bijlagen	45

0 Inleiding

0.1 Uitdaging voor de kunstopleidingen

Studenten verwachten dat hogescholen een transparant, kwalitatief hoogwaardig en doelmatig onderwijs verzorgen. De hogescholen willen deze excellentie realiseren. De overheid wil hen daartoe uitdagen. Presteren op hoog niveau is de maatstaf waarop wordt afgerekend. Verantwoordelijkheid nemen het motto.

Dankzij het hoge opleidingsniveau is er in Nederland een flink aantal kunstenaars die in ons land en daarbuiten veel succes oogsten. Voor een bloeiend en gevarieerd kunstleven is het van belang dat het niveau van de huidige opleidingen gewaarborgd blijft en dat aan nieuwe inhoudelijke terreinen adequate aandacht wordt besteed. Zo zijn kunstenaars beter voorbereid op de maatschappelijke eisen en mogelijkheden van hun beroep.

“Er is genegenheid, doortastendheid en zorg nodig om studenten meer bij te brengen dan wat minimaal nodig is om zich als kunstenaar te presenteren. De risico's, het maatschappelijk inzicht, de tegendraadsheid, de compassie, de woede, de slappe was, dát zijn terreinen waar het kunstonderwijs wijsheid over moet verschaffen.”¹ Er gaan veel verhalen rond over het kunstonderwijs, er worden veel opinies geformuleerd, want het zijn bijzondere opleidingen. En dat zijn ze. Het is nu aan de kunstopleidingen om zelfverzekerd en zelfkritisch de maatschappij tegemoet te treden en de komende jaren hun eigen visie te geven. Een visie waarbij de opleiding aan twee woorden invulling geeft: excellent en transparant. Zicht op kwaliteit is nodig.

Excellent: Excellent onderwijs, voor minder doet de student het niet. Excellent in de zin van kwalitatief hoogwaardig en bij de tijd, ook in internationale vergelijking. Er is een verschuiving in mentaliteit te constateren van kunstenaars van autonome naar toegepaste richtingen waarbij zij zich meer bewust zijn van hun toekomstige functie als cultureel ondernemer. Excellent onderwijs voorziet in ondersteuning hiervoor tijdens de opleiding en voortgezette trajecten. De verantwoordelijke hogeschool specialiseert zich in waar die goed in is. Die verantwoordelijke hogeschool durft ook het mindere te laten gaan. De verantwoordelijke hogeschool neemt ook haar taken in de richting van de omgeving serieus. De hogeschool maakt werk van het verhogen van de instroom en doorstroom van allochtone studenten. De hogeschool stelt zich richting het voortgezet onderwijs op als steun en toeverlaat bij het invoeren van CKV. De hogeschool stelt de voorzieningen open voor de (culturele) omgeving. De hogescholen worden op excellentie beoordeeld.

Transparant: Transparant onderwijs, de student wil keuzes kunnen maken. Transparant betekent een brede propedeuse gevolgd door een beperkt aantal differentiaties. Transparant betekent dat er een heldere aansluiting is op wat de beroepspraktijk, opleidingen en studenten van elkaar verwachten. De kunstopleiding is voor de student de eerste stap in de beroepspraktijk. Werk en leren krijgt in de opleiding vorm. Transparant betekent ook dat de instelling zich niet geïsoleerd opstelt maar samenwerkt met andere om krachten te bundelen en voor de student een flexibel onderwijstraject mogelijk te maken. Met instrumenten als dossierdiploma's en wellicht ook vouchers kan een student zich een voortreffelijke, passende opleiding vergaren.

¹ J. Smiers en M. van Schijndel, *Ruimte aan verscheidenheid - kunst en kunstonderwijs in lokaal en mondiaal perspectief*, Utrecht 1999

Een perspectief doemt op waarin instellingen een kans krijgen zich te specialiseren en in samenwerking een transparant, breed onderwijspalet aanbieden, waaruit studenten keuzes kunnen maken. Een selectief en hoogwaardig onderwijsaanbod dat aansluit bij de beroepspraktijk is van groot belang.

Instellingen kunnen alleen de volgende stap zetten als zij zich gesteund en geïnspireerd weten door de politieke en bestuurlijke omgeving. Na overleg in de Tweede Kamer worden de voorstellen verder uitgewerkt en waar nodig vertaald in wet- en regelgeving.

0.2 De loop der dingen

Na een periode van meer dan vijftien jaar waarin veel is gediscussieerd over profilering, concentratie en samenwerking, is nu een aantal daadwerkelijke ontwikkelingen te constateren in die richting.

De afgelopen jaren hebben verschillende commissies veranderingen in het kunstonderwijs in het hbo voorgesteld. Het rapport van de commissie-Noorman uit 1989 bevat verregaande voorstellen voor profilering en positionering van de kunstopleidingen. Op een aantal terreinen hebben overheid en instellingen die voorstellen ter harte genomen. Ondanks deze veranderingen bleef er sprake van een ondoorzichtig en ondoelmatig onderwijsaanbod en een onvolkomen kwalitatieve en kwantitatieve aansluiting tussen onderwijs en beroepspraktijk. Deze situatie gaf de Tweede Kamer in 1996 aanleiding de regering te vragen om een beleidskader waarbinnen deze problematiek aangepakt zou kunnen worden. In de brief van 12 mei 1997 over het kunstonderwijs² is een aantal voorstellen gedaan en een projectorganisatie aangekondigd om deze voorstellen uit te werken. In dezelfde periode heeft de HBO-raad een plan van aanpak voor het kunstonderwijs laten opstellen waarin een verregaande kwaliteitsverbetering werd bepleit.³

In december 1997 heeft de toenmalige staatssecretaris met steun van de Tweede Kamer de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs ingesteld (verder de projectorganisatie). De projectorganisatie had als opdracht om, gelet op het beleidskader in de brief van 12 mei 1997 en het plan van aanpak van de HBO-raad, voorstellen te doen voor een kwalificatiestelsel en de bestuurlijke invoering daarvan. Bij het opstellen van haar advies heeft de projectorganisatie de onderwijs- en beroepspraktijk uitgebreid betrokken. De Projectorganisatie Kunstvakonderwijs heeft op 10 mei 1999 haar eindrapport "Beroep Kunstenaar: voorstellen voor inhoud en organisatie van het kunstvakonderwijs in Nederland"⁴ aangeboden.

² Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Kunstvakonderwijs* (Tweede Kamer, 1996/1997, 24 55, nr. 29).

³ J.M. Linthorst, *Om de toekomst van het kunstonderwijs*, mei 1997 Utrecht.

⁴ Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, *"Beroep Kunstenaar: voorstellen voor inhoud en organisatie van het kunstvakonderwijs in Nederland"*, Utrecht, 10 mei 1999 (aangeboden bij brief Tweede Kamer, 1998/1999, 25 802, nr 10).

Het eindrapport van de projectorganisatie is het belangrijkste uitgangspunt voor de voorstellen in deze nota. De rode draden van het rapport van de projectorganisatie zijn "de ontwikkeling en vernieuwing van de kunst, de student, kwaliteit, vernieuwing, flexibiliteit, geschakeerdheid, samenwerking, worteling van het kunstonderwijs in de culturele infrastructuur. Het kunstonderwijs is er voor de student, de toekomstige kunstenaar en heeft daarmee grote betekenis voor de ontwikkeling en vernieuwing van vakinhoud en beroepspraktijk. Het kunstonderwijs moet inhoudelijk, organisatorisch en financieel zijn toegerust om op de toekomst gerichte, flexibele onderwijsprogramma's te ontwikkelen en aan te bieden en om samenwerking aan te gaan met daarvoor relevante partners. Daarvoor is ook een flexibele organisatie nodig en moet er een voldoende financiële basis zijn."

De onderwijskundige voorstellen in deze nota zijn gebaseerd op de adviezen van de projectorganisatie. In de bestuurlijke voorstellen is in belangrijke mate uitgegaan van de verantwoordelijkheid die hogescholen zelf kunnen en willen nemen voor de beoogde herstructurering. Opgelegde samenwerking is daarbij niet wenselijk. In de reactie is verder een aantal opties geformuleerd voor mogelijke uitwerking van de bekostiging gelet op het eindrapport. Tevens is invulling gegeven aan de resterende taakstelling. Ten opzichte van de voorstellen van de projectorganisatie is een aantal processen versneld, met name het uitvoeren van visitaties en het herzien van het onderwijsaanbod.

Veel lof dus voor de projectorganisatie maar het advies is niet het einde van het verhaal. Het advies is ook niet het enige verhaal. De instellingen hebben zelf al veel in gang gezet, en het is gewenst om bij de positieve ontwikkelingen aan te sluiten. Het zijn de instellingen zelf die verder moeten gaan op het ingeslagen pad zonder vanuit Zoetermeer met allerlei richtlijnen aan het werk gezet te worden. De verantwoordelijke instelling laat zich aanspreken op de geleverde prestaties. Zicht moet bestaan op kwaliteit, via gedegen visitaties, via oordelen van de beroepspraktijk en de Raad voor Cultuur. De verantwoordelijke instelling laat zich de maat nemen en aanvaardt de consequenties van haar gedrag.

Het advies van de Onderwijsraad over het kunstonderwijs⁵ onderschrijft deze lijn. Het advies is betrokken bij de formulering van deze reactie. Helaas heeft de Raad voor Cultuur die ook om advies was gevraagd, nog niet geadviseerd. Diverse hogescholen en betrokken organisaties hebben een reactie gegeven op het eindrapport van de projectorganisatie. Ook die reacties vormden een basis voor deze nota.

Tot slot zijn de uitkomsten van het Bestuurlijk Overleg met de HBO-raad op 9 juni verwerkt. De HBO-raad heeft in dat overleg met name aangegeven dat de instellingen op voortvarende wijze het beoogde kwalificatiestelsel invulling zullen geven, de visitaties zullen versnellen en herstructureringsplannen zullen indienen. De HBO-raad heeft aangegeven dat kwaliteitsbeoordeling geen andere consequenties behoort te hebben dan in het overige hbo. Instellingsspecifieke differentiatie in de bekostiging op basis van een kwaliteitsoordeel wijst zij af. Tevens wijst zij het voornemen af om de voortgezette kunstopleidingen te laten beoordelen door de Raad voor Cultuur en aan dit oordeel financiële consequenties te verbinden.

Na bespreking van de nota in de Tweede Kamer zal ook in de uitwerking nog volop ruimte zijn voor het leggen van nadere accenten.

⁵ Onderwijsraad, *Kunstvakonderwijs*, 990340/135 's-Gravenhage, 4 juni 1999

Deze nota bevat gedachten en voorstellen om te bediscussiëren en vervolgens uit te werken. Zij zijn in het bijzonder gericht op de opleidingen op het gebied van de kunst, de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst, de voortgezette kunstopleidingen en de opleidingen voor voortgezette bouwkunst. Tot de invoering van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) in 1992 werd in de wet en zijn uitvoeringsregels nog gesproken over het kunstvakonderwijs als afgebakend onderwijsdomein en ging het in wettelijke zin over bijvoorbeeld conservatoria en academies voor beeldende kunst als instituties. In de WHW spreken we alleen nog maar over hogescholen en opleidingen als aangrijpingspunt van beleid.

Deze kunstopleidingen en werkplaatsen krijgen ook in aanverwante beleids-trajecten aandacht. De volgende nota's zijn met name relevant: "Cultuur als confrontatie, uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004", de nota "Maatwerk voor Morgen" en het Ontwerp-HOOP 2000.

Waar gaat deze nota nu op in? Het vertrekpunt is een aantal maatschappelijke en culturele ontwikkelingen die het voor het kunstonderwijs in het hbo noodzakelijk maken om een bijzondere inspanning te leveren (hoofdstuk 1). Vervolgens is de vraag welk aanbod van de instellingen daarbij past (hoofdstuk 2). Het gaat in elk geval om een transparant, doelmatig maar ook kwalitatief hoogwaardig en te toetsen aanbod (hoofdstuk 3). Al die aandacht voor de instellingen en het onderwijsaanbod mag overigens niet ten koste gaan van de aandacht voor de doelgroep zelf, de studenten: daar gaat het tenslotte om (hoofdstuk 4). Onderwijs en cultuurinstellingen kunnen samenwerkend veel voor die studenten betekenen (hoofdstuk 5). Een beschouwing over geld en de verdeling daarvan mag vanzelfsprekend niet ontbreken (hoofdstuk 6) en ook het veranderingstraject krijgt de nodige aandacht (hoofdstuk 7). Aan het einde van elk hoofdstuk zijn de voorstellen samengevat.

1 De vraag gesteld

In dit hoofdstuk wordt een aantal maatschappelijke en culturele ontwikkelingen geschetst die het voor het kunstonderwijs in het hbo noodzakelijk maken om een bijzondere inspanning te leveren. De projectorganisatie heeft deze ontwikkelingen uitstekend in kaart gebracht. Het navolgende is slechts een samenvatting.

1.1 De maatschappelijke context

Het belang van een in kwantitatief en kwalitatief opzicht goed hoger onderwijs is onomstreden. Dat geldt ook voor een solide financiële basis, die de overheid daaronder behoort te leggen. De Sociaal-Economische Raad wijst in haar advies voor het Ontwerp-HOOP 2000⁶ op veranderingen in de economie en arbeidsmarkt, maar ook op de wijzigende studentenpopulatie en de rol van de overheid voor het hoger onderwijs: allemaal factoren die van belang zijn voor de verdere ontwikkeling van het hoger onderwijs, de kunstopleidingen in het hbo inclusief. Door een meer open internationale economie en cultuur is ook de omgeving van het onderwijs internationaler geworden. Van belang noemt de SER in dit verband het ontstaan van een op kennis gebaseerde economie, waarbij de ontwikkeling en de toepassing van kennis van almaar groter belang zijn geworden voor economische activiteiten. Internationale erkenning van diploma's en studieonderdelen, en internationale vergelijking van kwaliteit worden belangrijker. Een andere belangrijke trend is de globalisering, met een toename van de internationale concurrentie en handel in goederen en diensten, en een toegenomen internationale stroom van investeringen en technologie. Deze trends gaan gepaard met een steeds belangrijker rol voor de informatie- en communicatietechnologie. Deze elkaar snel opvolgende veranderingen maken een leven lang leren noodzakelijk.

De studentenpopulatie is de afgelopen jaren steeds heterogener geworden. Er melden zich nieuwe groepen aan met uiteenlopende sociaal-economische en culturele achtergronden en nationaliteiten. De onderwijsbehoeften worden pluriformer door het uiteenlopende levensmoment waarop de verschillende studenten onderwijs willen genieten (herintreders, werkenden die aan hun employability werken, werklozen). De effectiviteit van traditionele, collectieve leervormen is daardoor aan erosie onderhevig. Naast de reguliere instroom aan het begin van de opleiding komt er meer zij-instroom, waarbij een student via een individueel assessment maatwerk wordt aangeboden. Studenten hebben steeds meer behoefte aan een gedifferentieerd, flexibel en op het individu toegesneden onderwijsaanbod. Met de beoogde wijziging van de WSF zullen studenten deze behoefte ook recht kunnen doen.

⁶ Sociaal-Economische Raad, *Advies Ontwerp Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 2000*, 's-Gravenhage, april 1999

1.2 Het domein van de kunst

Ook het culturele leven verandert, en daarmee het leven waarvoor afgestudeerden van de kunstopleidingen met name voorbereid worden.

“Niet alleen de grenzen tussen landen vervagen, ook de schotten tussen van oudsher zelfstandig opererende onderdelen van de maatschappij vallen weg. In de beeldende kunst komt dit tot uitdrukking in een toenemende interesse voor andere maatschappelijke en culturele sectoren, maar ook in het wegvallen van de grenzen tussen traditionele beroepen en het toenemen van samenwerking tussen beroepsbeoefenaren uit verschillende disciplines. [...] De invoering van nieuwe subsidiestelsels, enkele jaren geleden, heeft het voor veel kunstenaars moeilijker gemaakt alleen van overheidsgeld in het bestaan te voorzien. Er wordt van hen een steeds flexibelere en meer ondernemende houding op de arbeidsmarkt verwacht. De consequentie daarvan is een steeds toenemende aandacht, vooral onder jonge kunstenaars, voor het werken in opdracht of het vervullen nevenfuncties. [...] De veranderende subsidiewetgeving heeft, in combinatie met andere ontwikkelingen, het stereotiepe, naoorlogse beeld van de kunstenaar die in zijn atelier werkte en nauwelijks met andere kunstenaars of vertegenwoordigers van andere sectoren te maken had, op losse schroeven gezet.”
Uit de rapportage “Profiel van de sector beeldende kunst en vormgeving”, van maart 1999

Het cultuuraanbod is in de loop der jaren ingrijpend veranderd. Het brede toneelaanbod van de jaren vijftig en zestig, met veel amusementsaanbod, heeft plaatsgemaakt voor toneel waarvan vernieuwing en experiment meer de kenmerken zijn. Terwijl de vrije producties toenemen en inkomsten opleveren, neemt het bezoek aan het gesubsidieerde toneel af. In de muziek heeft de vernieuwing zich langzijd de symfonieorkesten afgespeeld; eigentijdse vormen van expressie zijn maar in beperkte mate zichtbaar in het gesubsidieerde cultuuraanbod. Het aanbod verandert, maar ook de vraag wijzigt kwalitatief en kwantitatief.

Waar de samenleving steeds heterogener wordt, zie je in de zalen een steeds homogener publiek (naar leeftijd, naar nationaliteit). Het aantal bezoekers van de Nederlandse film is drastisch teruggelopen en ook de danswereld ziet zich voor de uitdaging gesteld om publiek vast te houden. Het gesubsidieerde cultuuraanbod profiteert weliswaar van een groeiende belangstelling van mensen boven de veertig, maar jongeren laten zich (te) weinig zien. Het Sociaal- Cultureel Planbureau ziet aanwijzingen dat jongeren, ook als zij ouder geworden zijn, hun belangstelling voor de populaire cultuur van hun jeugd bewaren. En dan is het de vraag of de belangstelling voor het huidige aanbod dezelfde zal blijven.⁷

Kunst en cultuur bevinden zich in een internationale context, in menig opzicht meer dan andere sectoren. Dat is nooit anders geweest, maar heeft door de huidige mogelijkheden van (virtuele) bereikbaarheid en communicatie een enorme push gekregen. Kunstopleidingen leiden op voor een internationale markt. De afgestudeerden treden in concurrentie met hun buitenlandse collega's. Door excellente, internationale samenwerking, voorzieningen voor studenten en door zelf ook opleidingen te verzorgen voor buitenlandse studenten dragen hogescholen bij aan de redzaamheid van hun afgestudeerden op deze markt.

De projectorganisatie heeft voor een aantal disciplines beroepsprofielen laten formuleren. Inzicht is gegeven in ontwikkelingen in het betreffende domein en de verwachtingen die de beroepspraktijk van afgestudeerden heeft in termen van startkwalificaties.

⁷ Sociaal-Cultureel Planbureau, *Sociaal Cultureel Rapport 1998*, 's-Gravenhage, september 1998

In de discipline *beeldende kunst*⁸ ziet de projectorganisatie slechts één beroepsprofiel, namelijk dat van de beeldend kunstenaar. De werken van deze kunstenaars worden in het beroepsveld vooral gewaardeerd om de persoonlijke beeldtaal en de artistieke visie die de beeldend kunstenaar erin tot uitdrukking brengt, waarbij de esthetische factor minder dominant aanwezig is dan in het verleden. Met de opkomst van performance-, film-, video- en internetkunst is ook de idee niet meer algemeen geldig dat kunstwerken in principe bedoeld waren om gepresenteerd te worden in al dan niet openbare ruimtes, waarin ze vrij werden opgesteld of aan wanden of plafonds werden bevestigd. Het merendeel van de beeldend kunstenaars werkt individueel, maar vooral bij jongere kunstenaars is een trend waarneembaar naar samenwerking met anderen. De startkwalificaties zijn even veelvormig als de dynamische praktijk van de beeldend kunstenaars.

De discipline *vormgeving*⁸ maakt deel uit van een reeks disciplines waarin 'vorm' en 'ontwerp' centrale begrippen zijn. Er zijn drie clusters van beroepen te onderscheiden met de aandacht gericht op specifieke objecten en doelen. Vormgevers in het cluster 'communicatie' richten zich op het tot stand brengen of optimaliseren van de communicatie tussen mensen door vorm te geven aan informatie. Hiertoe behoren audiovisuele vormgevers, grafische ontwerpers, illustratoren e.d. Ruimtelijke vormgevers stellen zich ten doel een ruimtelijk verblijf voor mensen te realiseren door vorm te geven aan een bepaalde plaats of locatie, inclusief de daarbij behorende architectonische ruimte en objecten. Vormgevers van het cluster 'product' richten zich op de realisatie van door mensen te gebruiken producten, die onder andere als kenmerk hebben dat ze verplaatsbaar zijn: industrieel ontwerpers, keramisten, mode-ontwerpers e.d. Bij het ontwerpen zijn de beleving en de ervaring van de gebruiker uitgangspunt. In de vormgevingswereld is een tendens aanwezig meer in teams te werken. Deze is onder meer veroorzaakt door de vraag naar een meer geïntegreerde vormgeving. Vrijwel altijd wordt in een opdrachtsituatie gewerkt, zodat het vermogen aanwezig moet zijn deze opdracht te interpreteren, te analyseren, te beoordelen en mogelijk ook te herformuleren.

In de jonge discipline *audiovisueel*⁹ is sprake van aanmerkelijke vernieuwing in de beroepspraktijk, waarbij een algemeen beroepsprofiel niet te geven is. In de audiovisuele sector kunnen drie werkerreinen worden onderscheiden: film, omroep en de zogeheten nieuwe media. Kenmerkend voor de sector als geheel is dat voor alle drie de werkerreinen geldt dat er sterke overeenkomsten zijn op de gebieden idee en inhoud, ontwerp en regie, opname en afwerking, en productie. De ontwikkelingen van de digitale techniek kunnen tot compleet nieuwe beroepen leiden.

“Traditioneel is het kunstvakonderwijs monodisciplinair georganiseerd: muziek in het conservatorium, beeldende kunst en vormgeving in de academie en toneel in de toneelschool. Naarmate een musicus behalve met muziek *as such* ook werkt met nieuwe media, met theatermakers of in welke andere denkbare vorm van disciplines dan ook, neemt de noodzaak toe om tijdens de opleiding daarop gericht onderwijs te krijgen en in die situaties te kunnen werken. Ook nieuwe vakken en beroepen, zoals op het gebied van de av-media, moeten daarin hun plaats krijgen. En wanneer de consequenties die de culturele en kunstzinnige vorming (ckv) heeft voor docentenopleidingen in de kunstvakken in ogenschouw worden genomen, kan ook daarvoor worden geconstateerd dat samenhang en op elkaar afgestemde programmering nodig is. Om daarop gericht aanbod te realiseren zijn samenwerking en gezamenlijk te ontwikkelen onderwijsprogramma's nodig.” Uit: de laatste tussenrapportage van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs van maart 1999.

⁸ E. Viskil et al, *Profiel van de sector beeldende kunst en vormgeving; beroepsprofielen en startkwalificaties*, Bijlage 1c bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, Utrecht, mei 1999

⁹ G. van der Heyden en L. Capel et al, *Profiel van de sector audiovisueel; beroepsprofielen en startkwalificaties*, Bijlage 1b bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, Utrecht, mei 1999

In de discipline *muziek*¹⁰ oftewel bij musici valt de bijna eindeloze verscheidenheid aan praktijken, soorten, stijlen, instrumenten en oefen- en uitvoeringslocaties op. Die grote differentiatie en de sterk wisselende en variabele beroepspraktijk nemen nog verder in belang toe. Een uitvoerend musicus kan zich profileren als solist, dirigent, orkest- of ensembleleider, orkestmusicus of begeleider. Waar de concrete aanwijzingen van de componist 'ophouden' begint de vrijheid van de uitvoerder, de ruimte voor interpretatie. De componisten zijn de 'ontwerpers' onder de musici. Een beginnend musicus moet het vermogen en de wil hebben zich verder te ontwikkelen naar de reële verwachtingen die het beroepsveld mag hebben. Grote technische vaardigheid is bijvoorbeeld weinig zinvol als die op zichzelf staat en onvoldoende kennis en inzicht aanwezig is in de artistieke context. Dan wordt immers de techniek niet functioneel gebruikt.

In de discipline *dans*¹¹ is naast de danser met name de choreograaf te noemen. Vooral bij de nieuwe dans vervaagt het onderscheid tussen scheppende en uitvoerende activiteiten, en is er in feite sprake van een continuüm van choreografieren/creëren tot dansen/uitvoeren. De scheppende, uitvoerende, theoretische/onderzoekende en docerende activiteiten zijn vaak in één persoon verenigd, omdat de beroepspraktijk veelal een gemengde is. De choreograaf is daarbij de 'dansmaker', iemand die theatervoorstellingen creëert met dans als hoofdingrediënt, waarbij hij persoonlijke gevoelens, opvattingen en ideeën weet uit te drukken. Kenmerkend voor de discipline is de rol van de vooropleiding, die reeds op zeer jeugdige leeftijd een aanvang neemt. De danser besteedt de eerste veertig jaar van zijn leven een groot deel van zijn tijd professioneel aan zijn danscarrière. Daarna zal de danser een andere carrière moeten beginnen. Over het algemeen kan gesteld worden dat het totale gewicht van de startkwalificaties tengevolge van actuele ontwikkelingen toeneemt. De waarde van traditie en innovatie, en de balans daartussen, zal telkens opnieuw herijkt moeten worden.

In de discipline *drama of theater*¹² wordt tegenwoordig uitgegaan van één hoofdberoep: de theatermaker. Het onderscheid tussen acteur en regisseur is in de Nederlandse theaterpraktijk vervaagd; de acteur is veelal betrokken bij het scheppende proces van de productie. In toenemende mate combineren theatermakers diverse rollen en activiteiten zoals mime, teksttheater en kleinkunst, niet alleen binnen een productie, maar ook in diverse werkvelden. Elke theatermaker moet het vermogen hebben een idee te ontwikkelen tot een voorstelling, waarin een veelal gelaagd verhaal in woorden, handelingen en beelden aan een publiek wordt verteld. Een sterk gegroeide culturele diversiteit en de tendens naar een meer interdisciplinaire aanpak zijn de voornaamste ontwikkelingen waar de huidige theatermaker mee wordt geconfronteerd. Van de beginnende theatermaker mag verwacht worden, dat hij een brede maatschappelijke oriëntatie heeft en weet hoe theater reageert, of kan reageren, op maatschappelijke, politieke, persoonlijke en relationele verschijnselen. Een grote bereidheid tot samenwerken is daarbij een vereiste.

10 B. van Rosmalen et al, *Profiel van de sector muziek; beroepsprofielen en startkwalificaties*, Bijlage 1f bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, Utrecht, mei 1999

11 J Agrra en J Beek et al, *Profiel van de sector dans; beroepsprofielen en startkwalificaties*, Bijlage 1d bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, Utrecht, mei 1999

12 P. Mostert en M van Bakelen, *Profiel van de sector theater/drama; beroepsprofielen en startkwalificaties*, Bijlage 1e bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, Utrecht, mei 1999

1.3 Het domein voor de leraar op het gebied van de kunst

In de onderbouw van het voortgezet onderwijs is voor het leergebied beeldende vormgeving vakverbreding beoogd. In de bovenbouw van havo en vwo verandert er voor de kunstvakken veel vanwege de vernieuwde tweede fase voortgezet onderwijs. Die brengt de invoering met zich mee van de examenprogramma's culturele en kunstzinnige vorming (CKV 1 en CKV 2, 3) en, in samenhang daarmee, het streven gericht op samenwerking tussen en in sommige opzichten zelfs integratie van de kunstvakken. Ontwikkelingen in de kunsten en jeugdcultuur zelf beïnvloeden ook de docenten, mede vanwege de grotere wisselwerking tussen binnen- en buitenschoolse kunsteducatie. Daarnaast is sprake van onderwijskundige veranderingen (het studiehuis) met nadruk op actief en zelfstandig leren en op algemene vak overstijgende vaardigheden. De invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, zoals in het hele onderwijs een toenemende noodzaak van intercultureel onderwijs en verdere toepassing van ICT, zijn daarbij van groot belang.

Om een weg te kunnen vinden in de omvangrijke informatiestromen is culturele vorming meer dan ooit belangrijk. Cultuureducatie kan verder een belangrijke bijdrage leveren aan de individuele ontplooiing van leerlingen en de voorbereiding op het burgerschap. De invoering van het vak culturele en kunstzinnige vorming 1 zal in dit verband van groot belang zijn. CKV1 is verplicht voor alle leerlingen in havo en vwo. CKV2, 3 is verplicht binnen het profiel Cultuur en Maatschappij en kan door leerlingen met andere profielen in de vrije ruimte worden gekozen. CKV2 betreft de algemene component en CKV3 is gericht op een bepaalde discipline: beeldende vormgeving, dans, drama of muziek.

De projectorganisatie heeft ook voor de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst beroepsprofielen en startkwalificaties laten formuleren.¹³ Van een beginnend docent mag verwacht worden dat hij goed op de hoogte is van de voor zijn vak relevante ontwikkelingen, zowel algemeen maatschappelijk als vakinhoudelijk, en dat hij op een betrokken en vernieuwende wijze zijn beroep uitoefent. Het voorgestelde beroepsprofiel gaat uit van een ongegradeerde en ongedeelde opleiding die moet leiden tot een brede inzetbaarheid. In het binnenschoolse onderwijs zou een docent bekwaam moeten zijn om op alle onderwijsniveaus les te geven. Dit houdt tevens in dat de docent niet alleen een bekwaam docent moet zijn in zijn eigen kunstvak voor alle onderwijsniveaus, maar ook in staat moet zijn om samen met andere kunstvakdocenten de CKV-vakken vorm en inhoud te geven. De docent dient evenzeer inzetbaar te zijn in de buitenschoolse kunsteducatie en amateurkunst.

Voor lerarenopleidingen op het gebied van de kunst en hun afgestudeerden zal het van groot belang zijn of de aanpak van dreigende knelpunten op de arbeidsmarkt vruchten af zal werpen. In de nota over lerarenbeleid en lerarentekorten 'Maatwerk voor morgen; het perspectief van een open onderwijsarbeidsmarkt'¹⁴ zijn hiervoor verschillende voorstellen gedaan die ook van toepassing zijn op de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst.

¹³ J. Deering en F. Haanstra et al, *Profiel Docentenopleidingen in de kunstvakken; beroepsprofielen en startkwalificaties Muziek, Beeldende kunst en vormgeving, dans, theater/drama, av-vormgeving*, Bijlage 1g bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs Utrecht, mei 1999

¹⁴ Minister van OCenW, *Maatwerk voor morgen: het perspectief van een open onderwijs arbeidsmarkt*, aangeboden bij brief van 13 april 1999 (Tweede kamer, 1998-1999, 23 328, nr. 44)

2 Het aanbod verhelderd

In dit hoofdstuk wordt een beeld gegeven van de gewenste herbezinning op de transparantie, duur en doelmatigheid van opleidingen.

De projectorganisatie heeft op deze punten in hoofdlijnen het volgende geadviseerd.

- Het (hoger) kunstvakonderwijs maakt deel uit van het hoger beroepsonderwijs. Het leidt beroepsbeoefenaren op die een zodanig scheppende of artistieke bijdrage aan de totstandkoming van een kunstwerk of product leveren, dat zonder die bijdrage er geen kunstwerk of product zou zijn.
- Op basis van de beroepsprofielen en startkwalificaties die in opdracht van de projectorganisatie zijn opgesteld, moet een kwalificatiestelsel voor het kunstvakonderwijs worden ontwikkeld. Dit omvat naast de beschrijvingen van de beroepen in de kunstsector (de beroepsprofielen) en van de eisen die de beroepspraktijk aan beginnende beroepsbeoefenaren stelt (de startkwalificaties), beschrijvingen van opleidingen (opleidingsprofielen) en van de eindtermen van het onderwijs (opleidingskwalificaties). Het kwalificatie-instrumentarium verschaft de standaarden waarop het kunstvakonderwijs zich moet richten bij het vormgeven van de curricula, het selecteren van studenten en de kwaliteitszorg.
- Het convent van clusterbesturen moet binnen een redelijke termijn tot afspraken komen over een herindeling van opleidingen, om op te nemen in het Centraal register opleidingen hoger onderwijs (CROHO).
- Uitgangspunt is een vierjarige opleidingsduur. Uit de te formuleren kernkwalificaties en daaraan gerelateerde curricula, moet blijken voor welke opleidingen een langere cursusduur nodig is.
- De minimale omvang van opleidingen moet worden bepaald door inhoudelijke overwegingen; de omvang moet zodanig zijn dat een adequaat onderwijsaanbod is gegarandeerd.

Mede in reactie op deze adviezen zijn hierna enkele overwegingen en voorstellen geformuleerd.

2.1 Transparantie en profilering

Het verbreden van de opleidingen en het beperken van het aantal afstudeer-richtingen is nodig om de transparantie te vergroten. Tijdens zijn hbo-opleiding moet de student zich breed kunnen oriënteren en voorbereiden op de beroepspraktijk. Niet alleen binnen de eigen instelling met zijn specifieke specialisaties, maar ook bij andere onderwijsinstellingen zou een deel van het onderwijs gevolgd moeten kunnen worden.

Om zich te oriënteren op de richting waarin de student zich wil ontwikkelen, is ook bij de kunstopleidingen een brede propedeuse gewenst. Om fuikwerking na afstuderen te vermijden, zou pas na de propedeuse een specialisatie gekozen behoeven te worden. Het is zelfs denkbaar dat studenten op die brede basis al een florerend bestaan als kunstenaar willen opbouwen.

“Het hoger onderwijs zal net zoals andere onderwijssectoren verschillende soorten studerenden op moeten leiden en ook per studerende verschillende onderwijsdoelen moeten nastreven. Mensen moeten aangeven wat ze willen bereiken met hun studie en een profiel opstellen van hetgeen ze daarvoor denken te moeten leren. In overleg met de instelling wordt dan een (individueel) studieprogramma vastgesteld. Dit zal veel aanpassing vragen van de huidige starre indeling van de onderwijsprogramma's. De vraag is of die starheid doorbroken wordt door de invoering van vaste deeldiploma's. Beter is een door de student ingevuld pakket waar een waardering aan verbonden wordt door de instelling.” Uit: reactie van de LSVb op de Beleidsagenda HOOP 2000

Een aspirant-student heeft er recht op te weten waaruit precies gekozen kan worden en wat de keuze voor een opleiding of traject daarbinnen inhoudt. Eenmaal toegelaten moet het traject dat doorlopen kan worden ook helder zijn. Het moet begrijpelijk zijn hoe afzonderlijke onderdelen bijdragen tot de startkwalificaties of -competenties die een afgestudeerde zou moeten bezitten. Een transparant en gericht programma kan alleen aangeboden worden na een heldere discussie tussen de betrokken instellingsdocenten over de opleidingsdoelen en de pedagogische basis. Ook de beroepspraktijk dient gehoord te worden. Vanzelfsprekend is transparant onderwijs verder nodig om verantwoording af te kunnen leggen aan de maatschappij, om een gesprek te kunnen voeren met de studenten, en met de culturele beroepspraktijk.

Momenteel dekt de vlag van de (formele) CROHO-opleiding slechts in beperkte mate de lading van het onderwijsaanbod. Instellingen verzorgen nu grosso modo een onderwijsaanbod dat bestaat uit vele onderscheiden, dikwijls niet allemaal even samenhangende richtingen die niet alleen onderwijsinhoudelijk maar ook soms institutioneel een eigen bestaan kennen. Een opleiding, bedoeld in de zin van artikel 7.3, tweede lid van de WHW, dient een samenhangend geheel te zijn van onderwijseenheden en is gericht op de verwezenlijking van welomschreven doelstellingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden.

“Een herordening die voorziet in een geschakeerd en niet te veel overlappend beeldende kunstonderwijs, kan haar beslag krijgen door differentiatie en profilering. Onder ‘differentiatie’ verstaat de commissie dat de academies de afstudeervarianten beter spreiden en het aantal in sommige gevallen reduceren. ‘Profilering’ houdt in dat de academies meer dan tot nu toe per academie of afstudeervariant een eigen gezicht laten zien. Gedifferentieerd en geprofileerd onderwijs brengt een gevarieerde uitstroom op de (arbeids)markt. Bovendien kan een rijker keuzepalet beter voldoen aan de onderwijsbehoeften van aankomende studenten” Aanbeveling uit de eindrapportage van de visitatiecommissie beeldende kunst en vormgeving, september 1996.

Onverlet de aangehaalde wettelijke bepaling mag van een hbo-opleiding¹⁵ verwacht worden dat die een eigen identiteit heeft uitgedrukt in beroepsgerichtheid. De hbo-opleiding leidt op tot zodanige basisvaardigheden dat hbo-afgestudeerden innovatief kunnen handelen in de beroepspraktijk en wendbaar zijn op de arbeidsmarkt (employability). In het verlengde daarvan zou een opleiding moeten bestaan uit een landelijke gemeenschappelijke stam, in goed overleg en afstemming met de beroepspraktijk veld tot stand gekomen, en een (kleinere) vrije ruimte die door de instelling extern gelegitimeerd is.¹⁶

Op dit moment bestaan er drie formele opleidingen op het gebied van de kunst, te weten beeldende kunst en vormgeving, muziek en theater; overigens zijn er verwant aan deze opleidingen nog enkele opleidingen in aanbouw.

- Onder de opleiding beeldende kunst en vormgeving gaan diverse differentiaties schuil, zoals modevormgeving en audiovisueel. Maar ook differentiaties zoals kunst en management, museologie, film- en tv-vorming (met weer eigen afstudeerrichtingen) worden onder deze noemer verzorgd.
- Onder de opleiding muziek vallen met name de differentiaties klassiek en lichte muziek. Ook differentiaties zoals sonologie en muziekregistratie worden onder deze noemer verzorgd.
- Onder de noemer theater bestaan verschillende differentiaties, zoals dans en drama. Ook differentiaties als kleinkunst en mime worden onder deze noemer verzorgd.

¹⁵ Minister van OCenW, brief aan de HBO-raad over *het programma van eisen ordening opleidingen aanbod*, Zoetermeer, van 23 juli 1996 (HBO-96018178).

¹⁶ Het Stramien opleidingskwalificaties hbo van de HBO-raad (vastgesteld door de Algemene Vergadering van de HBO-raad op 9 oktober 1997) geeft eisen die aan een hbo-opleiding zijn te stellen

- Als lerarenopleidingen op het gebied van de kunst¹⁷ worden onderscheiden de opleidingen tot leraar eerste graad tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen; de opleidingen tweede graad tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen, handvaardigheid b; de opleidingen schoolmuziek en algemene muzikale vorming; de docentenopleidingen mime, dans en drama; en de opleiding expressie door woord en gebaar.

De instellingen zullen in het verlengde van de beroepsprofielen aangereikt door de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, met inachtneming van het advies van de Onderwijsraad en met een goed oog voor de dynamiek in de beroepspraktijk, het huidige palet van (leraren)opleidingen op het gebied van de kunst herzien. De HBO-raad en gezamenlijke instellingen zullen hiervoor een afgewogen voorstel doen voor 1 januari 2000, mede gelet op het tijdpad voor het opstellen van de herstructureringsplannen door elke instelling.

Het oogmerk is om al vanaf het studiejaar 2002/2003 een vernieuwd opleidingspalet aan te bieden. In lijn met de suggesties van de projectorganisatie kunnen de bestaande CROHO-opleidingen en onderliggende differentiaties via een neutrale conversie worden omgezet naar nieuwe opleidingen. Onder neutrale conversie verstaan we het planningsneutraal omzetten in het CROHO van opleidingen of differentiaties die een instelling verzorgt op dag x-1 (hetgeen moet blijken uit de geregistreerde hoofdlijnen van de onderwijs- en examenregeling) in een nieuwe opleiding op dag x, zonder dat er macro-doelmatigheids-toetsing moet plaatsvinden. Tegelijkertijd zouden de nog in het CROHO geregistreerde 'oude' opleidingen daaruit kunnen verdwijnen aangezien zij geen enkele betekenis meer hebben.

Zowel de onderwijskundige verbreding als de organisatorische consequenties van de herziening van opleidingen en differentiaties behoeven in dit verband aandacht. Bij de conversie van het opleidingsaanbod hoort ook de ombouw van enkele differentiaties zoals museologie, en kunst en management naar de sector Economie. Mede gelet op de visitatie van deze opleidingen en de inspectierapportage over de bestuurlijke hantering van die visitatie, is het denkbaar dat de opleiding expressie door woord en gebaar wordt omgevormd tot opleiding docent drama. Om bij studenten geen misverstanden te wekken over het opleidingsprofiel is het tot slot wenselijk om de verhouding tussen de opleiding docent muziek en de differentiatie docerend musicus te bezien.

“In de meeste vakgroepen krijgen studenten les van twee of meer docenten. In de vakgroep trombone is men met ingang van het studiejaar 1998/1999 begonnen de lessen conservatoriumbreed te geven. Daarbij wordt de klassieke hoofdvakles bij een vaste docent uitgebreid met lessen die de student bij de overige docenten trombone volgt, inclusief de hoofdvakdocenten van de vakgroep Jazz. Bij deze innovatieve vorm van onderwijs wordt de student in verschillende leersituaties geplaatst en krijgt hij te maken met verschillende doceerstijlen en een breed repertoire. Dit is zowel bevorderlijk voor zijn leerproces als voor zijn toekomstige docentschap. Ook wordt hiermee de scheidslijn tussen klassiek en niet-klassiek in de didactische aanpak van het hoofdvak, in het repertoire en in het ensemblespel doorbroken.” Uit: de nota ‘Investeren in de toekomst van het Rotterdams muziekkunstvakonderwijs - visie, beleid en positionering van het Rotterdams Conservatorium’, april 1999.

¹⁷ Het betreft hier alle opleidingen in het CROHO-subonderdeel Lerarenopleidingen op het gebied van de kunst, daarin opgenomen vanwege inhoudelijke verwantschap en de lesbevoegdheid die verbonden is aan het getuigschrift. De tweede graads opleidingen beeldende kunst en vormgeving en expressie door woord en gebaar vallen onder het reguliere hbo-bekostigingsregime.

Een verdergaande inhoudelijke samenwerking tussen de eerste en tweede graads-opleidingen kan alleen maar worden bepleit. Mede gelet op de invoering van het nieuwe examenprogramma culturele en kunstzinnige vorming 1, 2 en 3 is versterking wenselijk van de educatieve component in de eerstegraadslerarenopleidingen op het gebied van de kunst. Het voorstel van de projectorganisatie om vervolgens tot verdergaande integratie van de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst te komen, en zelfs ongegradeerde en ongedeelde opleidingen in te voeren, is niet vanzelfsprekend. De ontwikkelingen in de basisvorming en de tweede fase van het voortgezet onderwijs vergen al veel van de lerarenopleidingen. Het is dan ook de vraag of het noodzakelijk en wenselijk is om in het bijzonder op het gebied van de kunst de aanbevolen stap te zetten.

In lijn met het advies van de Onderwijsraad lijkt het nu vooral van belang om de onderwijsinhoudelijke (en eventueel bestuurlijke) samenwerking vorm te geven. De huidige situatie kent zijn voor- en nadelen en welke herpositionering dan ook heeft bezwaren van onder meer praktische en bestuurlijke aard. "Het komt de Raad voor dat het niet opportuun is om op ad hoc basis thans een keuze voor een bepaalde positionering van de docentenopleidingen kunstvakonderwijs te maken. Alvorens dat aan de orde is dienen eerst brede discussie en politieke besluitvorming plaats te vinden over de opzet van het stelsel van lerarenopleidingen in het algemeen." Naast de positionering van de lerarenopleiding in relatie tot de vakopleidingen, zijn ook vragen te beantwoorden over gedeeld/ongedeeld respectievelijk gegradeerd/ongegradeerd.

2.2 Studieduur

De huidige structuur bevalt. Een structuur waarbinnen leerlingen en studenten zich in verschillende fasen van hun ontwikkeling gericht verder kunnen verdiepen en ontplooiën. Een structuur waarbinnen noodzakelijke flexibiliteit mogelijk is.

De huidige structuur kent vooropleidingen, initiële opleidingen en voortgezette opleidingen. Om beroepsbeoefenaar te kunnen worden, zijn in voorkomende gevallen specifieke vooropleidingen van belang, in aanvulling op het reguliere voortgezet onderwijs en de kunsteducatieve voorzieningen. Met name de dansers en musici moeten al jong beginnen. Vervolgens zijn er de initiële opleidingen waarmee een basis wordt gelegd om een entree te kunnen maken op de arbeidsmarkt. De term 'afgeronde beroepsopleiding' is daarbij een verouderde in een tijd waarin kennis voortdurend vernieuwd en het leren nooit klaar is. Na de initiële opleidingen volgen de voortgezette opleidingen en de werkplaatsen. De projectorganisatie onderscheidt voor deze voorzieningen de functies van specialisatieopleidingen (bijvoorbeeld voor opera), voorzieningen voor uitzonderlijk talent, voorzieningen voor onderzoek en experiment, en bijscholings- en nascholingscursussen.

De studielast van hbo-opleidingen bedraagt 168 studiepunten, de studieduur is vier jaar. Afwijken van deze norm kan alleen onder specifieke omstandigheden¹⁸ en binnen het gegeven budgettaire kader. De projectorganisatie neemt dit ook als uitgangspunt, maar stelt vervolgens dat startkwalificaties en daaruit volgende curricula bepalend zijn voor de studieduur. Dit is een te verdedigen standpunt. Dit hoeft echter niet noodzakelijkerwijs te betekenen dat voor bepaalde opleidingen een langere studieduur dan 4 jaar en een grote studielast dan 168 studiepunten moet gelden.

¹⁸ Minister van OCenW, brief van 22 januari 1999 aan de Tweede kamer in verband met de Tijdelijk wet aanwijzing bèta-opleidinge (Tweede Kamer, 1998/1999, 26 339, nr. 4).

De huidige structuur kent vooropleidingen, initiële opleidingen en voortgezette opleidingen. In het hoger onderwijs is een discussie gaande over het bachelor-master stelsel. In deze context is een vijfjarige initiële opleiding ongewenst, maar is tegen vijfjarige scholing op zich zelf geen bezwaar. Dit kan leiden tot een meer gedifferentieerd denken over studieduur, waarbij de financiële kaders uiteraard niet uit oog zullen worden verloren. Ook de Onderwijsraad behandelt dit onderwerp in haar advies. De Raad merkt op dat in de eindrapportage onderwijskundige argumenten gemist worden voor studieduurverlenging. Vijfjarige scholing is goed mogelijk door een vierjarige initiële opleiding te combineren met bijvoorbeeld een éénjarige vervolgopleiding.

2.3 Doelmatigheid

Niet alleen de kwaliteit maar ook de doelmatigheid van kunstopleidingen moet in ogenschouw genomen worden. Instellingen doen dit al zelf door samenwerkingsverbanden aan te gaan en te zoeken naar meer zekerheden voor continuïteit van de opleiding. Kleine, bijna docentgebonden differentiaties zijn niet alleen kwalitatief maar ook bedrijfseconomisch zeer kwetsbaar.

“Kritische massa heeft een kwantitatieve en een kwalitatieve component. De kwantitatieve component betreft onder meer doelmatige overhead, voldoende investeringsruimte en weerstandsvermogen. De kwalitatieve component omvat kwaliteit van het docentenkorps, innovatiepotentieel en bestuurskracht. Voor de kritische massa is geen eenduidige norm vast te stellen. Per subsector is dit verschillend.” Uit: het advies “Om de toekomst van het kunstonderwijs” van mei 1997

In het eindrapport van de projectorganisatie is een aantal uitspraken opgenomen over de doelmatigheid of kritische massa die de instellingen stevig aan het denken moeten zetten. De projectorganisatie stelt vast dat:

- voor muziek 450 ingeschreven studenten, waarvan 300 voor klassieke muziek, noodzakelijk zijn,
- voor dans en voor theater/drama een dusdanig aantal studenten ingeschreven moet zijn dat een adequaat repertoire geoefend kan worden, en
- voor film een zodanig aantal ingeschreven studenten nodig zijn dat in teams geoefend kan worden.

Voor beeldende kunst en vormgeving - zo geeft de projectorganisatie aan - is het moeilijk criteria aan te geven op inhoudelijke gronden. Dit laat onverlet dat de instellingen wel op bedrijfseconomische en bestuurlijke gronden uitspraken moeten kunnen doen over de kritische massa.

De minister kan - zoals het in de WHW geformuleerd is - de rechten ontnemen om een opleiding te verzorgen wanneer het aanbod in redelijkheid niet of niet meer doelmatig kan worden geacht, of wanneer de kwaliteit van het onderwijs in die opleiding gedurende een reeks van jaren onvoldoende is geweest. Bovendien kunnen de rechten ontnomen worden wanneer niet meer wordt voldaan aan een aantal wettelijke voorwaarden (over onderwijs, examens, kwaliteitszorg e.d.). Het is dus niet mogelijk om alleen op basis van een slechte naam of reputatie instellingen, opleidingen of differentiaties “te sluiten”: een gedegen bewijslast van de zijde van de overheid is nodig. Het ontbreken van een recente visitatie als mogelijke basis voor zulke besluiten, doet zich hier voelen.

In het advies "Om de toekomst van het kunstonderwijs" is o.a. vastgesteld dat - met het oog op de gerealiseerde en verder verwachte capaciteitsreductie - voor muziekopleidingen concentratie bij een beperkter aantal instellingen aan de orde zou zijn. Van de instellingen mag verwacht worden dat zij in het verlengde van bewegingen in die richting zelf tot een meer doelmatig onderwijsaanbod komen. In de plannen van instellingen die zij kunnen opstellen om een beroep te doen op herstructureringsgelden dienen ze hier uiting aan te geven. Bij deze plannen is het daarnaast aan de instellingen om aan te geven of het onderwijsaanbod dat de hogeschool wil blijven verzorgen nog steeds doelmatig is gelet op het referentiekader van de Adviescommissie Onderwijsaanbod.

Bij de beoogde visitaties is het van belang om te bezien of de instellingen ook daadwerkelijk doelmatig onderwijs verzorgen zoals de projectorganisatie zich dat voorstelt, en of studenten adequaat onderwijs kunnen verwachten. Uiteindelijk gaat het om goed onderwijs voor de student en niet om het belang van de regio of de hogeschool.

Samengevat bevat dit hoofdstuk de volgende voorstellen:

- De instellingen zullen in het verlengde van de beroepsprofielen, aangereikt door de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, met een goed oog voor de dynamiek in de beroepspraktijk, en met inachtneming van het advies van de Onderwijsraad, het huidige palet van (leraren)opleidingen op het gebied van de kunst herzien. Vooruitlopend op nadere besluitvorming daarover is het niet vanzelfsprekend om te komen tot ongegradeerde lerarenopleidingen op het gebied van de kunst als standaard. De HBO-raad en gezamenlijke instellingen zullen voor het onderwijsaanbod in het CROHO een afgewogen voorstel doen voor 1 januari 2000, mede gelet op het tijdpad voor het opstellen van herstructureringsplannen door elke instelling.
- Bij de conversie van het opleidingsaanbod hoort ook de ombouw van enkele differentiaties zoals museologie, en kunst en management naar de sector Economie. Voor de opleiding expressie door woord en gebaar is conversie naar de opleiding docent drama denkbaar. De verhouding tussen de opleiding docent muziek en de differentiatie docerend musicus dient bezien te worden
- De beoogde conversies van opleidingen en lerarenopleidingen op het gebied van de kunst, en differentiaties daarbinnen, geschieden via de reguliere CROHO-procedure. Deze neutrale conversies moeten in beginsel tot een hernieuwd opleidingsaanbod leiden vanaf 2002/2003
- De huidige structuur van vooropleidingen, initiële opleidingen en voortgezette opleidingen wordt gehandhaafd waarmee een ook in de tijd gedifferentieerd studietraject mogelijk blijft.
- Instellingen beraden zich op de doelmatigheid van de opleidingen die zij verzorgen.

3 De kwaliteit vergroot

In dit hoofdstuk wordt nog eens het belang benadrukt van het waarborgen en op korte termijn toetsen van de kwaliteit van het kunstonderwijs.

De projectorganisatie heeft op deze punten in hoofdlijnen het volgende geadviseerd:

- Het kwaliteitszorgsysteem van het kunstvakonderwijs wordt in hbo-verband uitgevoerd.
- Nadat de clusters afgeronde beroepskwalificerende opleidingen hebben vastgesteld, zullen de postacademische voorzieningen, inclusief de werkplaatsen, opnieuw worden gedefinieerd. Gedurende de periode van oriëntatie en ontwikkeling blijven de bestaande tweede fase voorzieningen en werkplaatsen operationeel.
- Instellingen kunnen via periodieke visitatie en accreditatie op eigen verzoek worden beoordeeld op prestaties die ruim boven de landelijk afgesproken kwaliteitsminima liggen. Dat kan het predikaat “excellent” opleveren (af te geven door de staatssecretaris). Alleen opleidingen/instellingen met dit predikaat komen in aanmerking voor postacademische voorzieningen, als centre of excellence of het doen van onderzoek. Het gaat om specifieke toekenningen. Een en ander wordt gekoppeld aan de stabiele budgetperiode.
- Om studenten zo goed mogelijk voor te kunnen bereiden op de beroepspraktijk, werkt het onderwijs bij de ontwikkeling en het onderhoud van de curricula samen met de georganiseerde beroepspraktijk.

Mede in reactie op deze adviezen zijn hierna enkele overwegingen en voorstellen geformuleerd.

3.1 De standaard

In het onderwijs moet de voorbereiding op de beroepspraktijk vooropstaan. Het aanleren van een ambacht is de primaire opgave. Dit neemt niet weg dat ook andere competenties aangeleerd moeten worden, bijvoorbeeld om maatschappelijk te kunnen functioneren buiten het arbeidsleven. Het beeld van de beschermde, rustige omgeving als vrijhaven voor individuele ontplooiing waarin instellingen en student geen verantwoording verschuldigd zijn aan de buitenwereld past niet langer en is ook door de instellingen verlaten.

Een kunstopleiding in het hbo is meer dan een bedrijfsopleiding ten nutte van een bepaalde functievervulling en een specifieke beroepsgroep. Het moet ook meer zijn dan een veredelde reeks privé-lessen bedoeld voor individuele ontplooiing. Hogescholen hebben het verzorgen van hoger beroepsonderwijs tot taak. Zij verzorgen initiële opleidingen en dragen kennis over aan de maatschappij. Zij dragen in dit verband bij aan de ontwikkeling van beroepen waarop het onderwijs is gericht. Daarbij schenken zij aandacht aan de persoonlijke ontplooiing en aan de bevordering van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef bij studenten.

“De meester-gezel relatie is een belangrijk cultureel kapitaal in het kunstvakonderwijs dat aan de universiteiten verloren is gegaan. Maar de eis om flexibiliteit van de beroepspraktijk staat haaks op de aard van deze verhouding. In de beroepspraktijk heeft de leerling, die dan zijn vak gaat uitoefenen, niet langer te maken met slechts één docent, maar met vele collega’s, vakgenoten en meerdere nieuwe meesters. Omdat de meester in het KUO maar beperkt didactisch-pedagogisch is opgeleid, is het de vraag in hoeverre de meester (binnen de meester-gezel relatie) kan en moet bijdragen aan de gewenste flexibiliteit van de leerling.” Uit een verslag van de expertmeeting over onderwijskundige ontwikkelingen in het kunstvakonderwijs, bijlage 2f bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs.

Door de integratie van de kunstberoepen in de totale economie en door algemene maatschappelijke ontwikkelingen is een eenvoudig onderscheid tussen sectoren van de arbeidsmarkt steeds lastiger te maken. Afgestudeerden uit de ene sector kunnen banen vinden in andere sectoren; kunstenaars kunnen op veel plaatsen hun creativiteit ten nutte maken.

Kunstopleidingen in het hbo zullen zich vooral richten op de voorbereiding op een plaats in de culturele beroepspraktijk. De projectorganisatie heeft in haar eindrapport een basis gelegd voor een kwalificatiestelsel. Zij acht de beroepspraktijk verantwoordelijk voor de actuele beroepsinformatie en het kunstonderwijs voor de opleidingskwalificaties. Hun onderlinge afstemming is een gedeelde verantwoordelijkheid. Via aanmerkelijke inspanningen van alle betrokkenen is gewerkt aan beroepsprofielen en aan de beroepsstartkwalificaties in de disciplines beeldende kunst en vormgeving, dans, drama, muziek en audio-visueel. Deze startkwalificaties of –competenties geven aan wat van een beginnend beroepsbeoefenaar verwacht mag worden voor een succesvolle start van zijn kunstenaarschap.

De door de projectorganisatie aangereikte startkwalificaties worden in brede kring herkend. Het is aan de instellingen om in goed overleg en in afstemming met de beroepspraktijk veld landelijke kwalificaties (70 procent) vast te stellen per opleiding, met een beperkte vrije ruimte (30 procent) per instelling die door die instelling extern gelegitimeerd wordt. De kwalificaties worden vertaald in de Onderwijs- en examenregelingen van de opleidingen en de daadwerkelijke onderwijspraktijk en -organisatie (zie ook paragraaf 2.1). Bij de invulling van de landelijke kwalificaties voor de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst zal zowel het belang van de binnen- als van de buitenschoolse activiteiten recht moeten worden gedaan.

“Het tweede bezwaar betreft de oproep tot het denken in profielen, daarmee suggererend dat ieder profiel een eigen realiteit vertegenwoordigt, met een veelheid van veronderstelde demarcatielijnen als gevolg. Deze benadering brengt het grote gevaar mee dat nog meer schotten geplaatst zullen worden daar, waar de praktijk en het onderwijs veeleer vragen om ontschotting tussen uiterlijk verschillend ogende, maar intrinsiek nauw verwante ontwikkelingsstromen, die juist de kans moeten krijgen elkaar nog veel meer dan voorheen te beïnvloeden. De werkelijkheid van de onderwijspraktijk laat zich alleen op een dynamische wijze beschrijven.”
Uit de notitie muziekvakonderwijs, ten behoeve van de toetsingsconferentie beroepsprofielen muziek van F. de Ruiter en anderen.

Inhoudelijke eisen aan afgestudeerden kunnen in de vorm van competenties geformuleerd worden. De Onderwijsraad noemt er vier, te weten beroepscompetenties, leercompetenties, loopbaancompetenties en burgerschapscompetenties. Competenties zeggen met name iets over het beheersingsniveau van kwalificaties in een complexe praktijk en hebben meer betrekking op abstracte vaardigheden, terwijl kwalificaties vooral concreet van aard zijn en doelen op het uitvoeren van activiteiten, op vaardigheden die verwijzen naar het gebruik in de samenleving en met name in een beroep. Ook competenties die nodig zijn voor het breder maatschappelijk en individueel functioneren zullen in de eindtermen en opleidingen verwerkt moeten worden.

De Onderwijsraad heeft over de beroepsprofielen een afgewogen advies gegeven: “Hoewel de opleidingseisen nog geformuleerd moeten worden, wekken de beroepsprofielen en startkwalificaties voor de vijf sectoren de indruk dat de beroepscompetenties goed zijn te ontwikkelen bij de studenten. Echter, het is niet voldoende als de studenten bij het verlaten van de kunstvakopleidingen voldoende vaktechnische kennis hebben verworven. Zij zullen tevens met vaardigheden moeten zijn toegerust die hen in staat stellen om zich te blijven ontwikkelen en om sturing te kunnen geven aan de eigen arbeidsloopbaan.

Daartoe zouden de leercompetentie en de loopbaancompetentie beter moeten worden verwerkt in de beroepsprofielen en de startkwalificaties van de vijf sectoren. Voor zover de loopbaancompetentie in de sectorprofielen en startkwalificaties is verwerkt, is deze sterk gericht op het eigen kunstdomein. De Raad adviseert kennismaking met andere kunstdomeinen mogelijk te maken. De aandacht voor de loopbaanontwikkeling zou volgens de Raad veel breder moeten zijn en zou in die zin ook tot uitdrukking moeten komen in de startkwalificaties en beroepsprofielen.”

3.2 Actueel houden

De kenmerken van en de ontwikkelingen in de beroepspraktijk zijn van grote betekenis voor de inhoud van het onderwijsaanbod binnen het hbo. Ze moeten dat ook zijn. Want zo wordt direct of indirect bijgedragen aan een goede kwalitatieve en kwantitatieve afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt. De eventuele nadelen van beïnvloeding van het onderwijs door de beroepspraktijk mogen echter niet uit het oog verloren worden. De situatie- en tijdgebonden belangen van de beroepspraktijk - bijvoorbeeld die welke gericht zijn op specifieke functievervulling - behoeven niet steeds parallel te lopen met de eisen die uit het oogpunt van kwaliteit aan het onderwijs moeten worden gesteld. Op langere termijn wenselijke of zelfs noodzakelijke kennis en vaardigheden kunnen uit het oog verloren worden. Opleidingen moeten ook bijdragen aan vernieuwing van het beroepdomein waarvoor zij opleiden: afzetten tegen het bestaande is de kunstenaar niet oneigen. Evenwichtige samenspraak over het onderwijs tussen onderwijs, beroepspraktijk en studenten is dan ook gewenst.

3.3 Toetsen van initiële opleidingen

Met de HBO-raad is vastgesteld dat het gewenst is om de opleidingen op het gebied van de kunst en de opleidingen voortgezette bouwkunst op korte termijn stevig te toetsen. Voorkeur verdient daarbij een aanpak waarbij zowel de nationale als de internationale beroepspraktijk een oordeel kunnen geven. Het is gewenst om binnen afzienbare termijn alle opleidingen op het gebied van de kunst te visiteren. Al in 1999 kan met de visitatie van de opleiding muziek en van de opleiding voortgezette bouwkunst een aanvang genomen worden, gevolgd door de overige opleidingen op het gebied van de kunst zodat alle opleidingen zijn gevisiteerd in 2002. De HBO-raad zal een uitgewerkt voorstel voor de visitatie van alle betreffende opleidingen doen.

Na uitvoering van de afgesproken proefaccrediteringen in het overige hbo, wordt bezien hoe de resultaten van die experimenten ook betekenis kunnen hebben voor de kwaliteitstoetsing van de kunstopleidingen. Het doel van een accrediteringsonderzoek is vast te stellen of de opleiding in zijn geheel voldoet aan de hbo-standaard, zijnde het geheel van kwaliteitseisen dat gegeven de opleidings-tijd van 168 studiepunten, aan een opleiding op hbo-niveau gesteld moet worden. Op basis van zo'n onderzoek zou een (voorlopige) beslissing genomen moeten kunnen worden op basis waarvan de instelling voor vijf jaar gelegiti-meerd is om de opleiding te blijven verzorgen. De minister kan bij een negatieve beslissing bijvoorbeeld de rechten om de opleiding (bekostigd) te verzorgen in trekken.

De HBO-raad heeft aangegeven voor het kunstonderwijs sneller de stap naar accreditering te willen maken. Verschillende instellingen hebben daar al ervaringen mee in internationaal verband. Een voorstel van de HBO-raad over invoering van accreditering zal vanuit een positieve grondhouding worden gezien. Daarbij gelden wel enkele voorwaarden. In de eerste plaats mag dit niet leiden tot vergroting van het bovengenoemde schema. Het is nu van groot belang dat een zicht op kwaliteit komt. In de tweede plaats moet het accreditatie-onderzoek niet alleen de conclusie bevatten dat instellingen wel of niet aan de maat zijn, maar ook inzicht geven in kwaliteitsverschillen. Voor iedereen moet duidelijk zijn waar goede waar te krijgen is.

“Het feit dat externe beoordelingscriteria worden gehanteerd is geen ontkenning van de eigen maatschappelijke verantwoordelijkheid van de instellingen. Het is echter aan de instellingen zelf hieraan gestalte te geven binnen de gegeven maatschappelijke context.” Uit het advies “Om de toekomst van het kunstonderwijs” van mei 1997

3.4 Waarderen van voortgezette opleidingen en werkplaatsen

Na de initiële kunstopleiding - waarmee de basis gelegd wordt - kennen we op dit moment een aantal voortgezette opleidingen en werkplaatsen waar het kunstenaarschap kan worden verrijkt en verdiept. Een dergelijk veelvormig palet past bij een situatie waarin een leven lang leren steeds belangrijker wordt, mede om behaalde kwalificaties te kunnen onderhouden en opwaarderen. Continueren van deze bekostigde voorzieningen is van groot belang voor onderwijs en cultuur. Ook na het formele onderwijs is de vraag naar educatie groot. Voor na- en bijscholing en voor opfriscursussen ligt een markt open.

De bestaande voortgezette opleidingen (vroeger de tweede fase genoemd) zijn ontstaan vanuit onderwijspolitieke overwegingen en vallen onder de onderwijs-politieke regelgeving. De werkplaatsen cultuur hebben hun herkomst in het cultuurpolitieke domein en vallen ook onder het betreffende administratieve regime. De functies die deze voorzieningen vervullen, zijn echter vergelijkbaar. De samenhang tussen de voortgezette kunstopleidingen en werkplaatsen is nog beperkt. Juist om de functies ten volle te kunnen vervullen, lijkt een vergrote samenhang tussen en een herbezinning op daadwerkelijk te vervullen functies nodig. Het ligt daarbij in de rede dat de instellingen samen kritisch kijken naar dubblures en ook inhoudelijk nieuwe ontwikkelingen, zoals die rond de digitale media, expliciet in het profiel vertalen.

Gelet op de betekenis en positie van de voortgezette kunstopleidingen en werkplaatsen in het opleidingstraject voor kunstenaars, lijkt het van belang dat deze voorzieningen een grote binding hebben of krijgen met de initiële opleidingen. Zowel onderwijskundig als organisatorisch liggen hier mogelijkheden om de verdere samenhang en integratie te vergroten.

Tot slot is het gewenst dat de voortgezette opleidingen en werkplaatsen op een integrale en uniforme wijze beoordeeld worden. Voornemen is om de Raad voor Cultuur de voortgezette opleidingen op kwaliteit en excellentie te laten beoordelen; aan dit oordeel worden ook financiële consequenties verbonden.

Een volgende cyclus is denkbaar. De eerste stap is het formuleren van een helder beoordelingskader voor de toetsing van voortgezette opleidingen, bestaande uit twee elementen. Het eerste element betreft de reguliere toetsingselementen van de onderwijskwaliteit en -voorzieningen zoals gebruikt bij een visitatie of accreditatie. Het tweede element betreft de artistieke kwaliteit: de Raad voor Cultuur zal hierover adviseren mede gelet op het kader dat is geformuleerd in "Cultuur als Confrontatie" (de uitgangspuntenbrief voor de Cultuurnota 2001-2004). Met dit beoordelingskader moet het mogelijk worden om de kwaliteit van instellingen te beoordelen, en ook om onderscheid te maken tussen instellingen en het predikaat excellent in met name artistieke zin af te kunnen geven. De tweede stap is de beoordeling zelf op basis van dit beoordelingskader. Een aanzet voor de kwaliteitsbeoordeling kan geschieden via een accreditatie of visitatie-proces, dat zodanig is ingericht dat een gedifferentieerd oordeel gegeven kan worden (onvoldoende kwaliteit, voldoende kwaliteit, excellent). De derde stap betreft de omgang met de uitkomsten van de beoordeling. De inspectie van het onderwijs spreekt zich conform de reguliere procedure uit over het proces. De Raad voor Cultuur waardeert de beoordeling van de artistieke kwaliteiten en adviseert de staatssecretaris over financiële consequenties. De Raad voor Cultuur velt dit oordeel en adviseert over de bekostiging op gelijke wijze voor de werkplaatsen. Er vindt echter geen re-allocatie plaats tussen het budget voor de voortgezette kunstopleidingen – het gaat om circa 10 procent van de middelen beschikbaar voor het kunstonderwijs – en het budget voor de werkplaatsen.

Het is de bedoeling om deze cyclus in de tijd te laten aansluiten op de Cultuurnotasystematiek. Een aanvang daartoe wordt reeds op korte termijn genomen. Van de instellingen die een voortgezette opleiding verzorgen wordt verwacht dat zij voor 15 december 1999 een beleidsplan indienen, conform de staande procedure voor de werkplaatsen. Vanzelfsprekend is het nog niet mogelijk om de bedoelde rapporten van de kwaliteitsbeoordeling bij de beleidsplannen te voegen.

Bezien kan worden of deelnemers aan de werkplaatsen gelet op de educatieve component recht kunnen doen gelden op studiefinanciering. Hiervoor is het niet nodig dat de werkplaatsen het programma-aanbod in studiepunten of studieblokken definiëren; van belang is of een getuigschrift afgeleverd wordt dat aan de wettelijke vereisten voldoet. Aanwijzing in de zin van Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderwijs lijkt dan wel nodig.

In het verlengde van de voorstellen in deze nota die gericht zijn op een grotere doorzichtigheid in onderwijsaanbod en het benadrukken van excellentie, ligt het in de rede om afgestudeerden van de voortgezette opleidingen en de opleidingen voortgezette bouwkunst de wettelijk erkende titel Master mee te geven. Deze titel kan worden verstrekt indien ten minste één jaar onderwijs is gevolgd i.c. 42 studiepunten zijn behaald. De instellingen van hoger beroepsonderwijs sluiten zich steeds meer aan bij internationaal gehanteerde benamingen en onderscheiden graden om de eigen opleidingen op de internationale onderwijsmarkt herkenbaarder te positioneren. De hogescholen zoeken daarbij via het gebruik van de masters-titel erkenning voor de aangeboden, kwalitatief hoogwaardige post-hbo-opleidingen. De projectorganisatie wijst voor de opleidingen voortgezette bouwkunst op het verschil in titel tussen een afgestudeerde in het wo, die zich op basis van de WHW (artikel 7.21 lid 1) ir. en Master mag noemen, en een afgestudeerde van de voortgezette opleiding hbo. De laatste kan zich in titulatuur niet onderscheiden van een afgestudeerde van een initiële opleiding die zich ing. of Bachelor mag noemen (WHW artikel 7.21 lid 2).

Samengevat bevat dit hoofdstuk de volgende voorstellen:

- Het is aan de instellingen om in goed overleg en afstemming met de beroepspraktijk landelijke kwalificaties (70 procent) vast te stellen per opleiding, met een beperkte vrije ruimte (30 procent) per instelling die door die instelling extern gelegitimeerd wordt. De kwalificaties worden vertaald in de Onderwijs- en examenregelingen van de opleidingen en de daadwerkelijke onderwijspraktijk en -organisatie. Goede samenspraak bij het actueel houden van de onderwijskwalificaties tussen onderwijs, beroepspraktijk en studenten is gewenst.
- Het is gewenst om binnen afzienbare termijn alle opleidingen op het gebied van de kunst te visiteren waarbij helder wordt waar opleidingen excellent in zijn. De HBO-raad zal een uitgewerkt voorstel doen.
- De Raad voor Cultuur beoordeelt voortgezette opleidingen op kwaliteit en excellentie zoals dat ook voor werkplaatsen het geval is; aan dit oordeel is een financiële consequentie verbonden.
- Overwogen wordt om de afgestudeerden van de voortgezette kunstopleidingen en de opleidingen voortgezette bouwkunst de wettelijk te erkennen titel van Master mee te geven.

4 De student gepositioneerd

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op voorstellen rond de positie van de student.

De projectorganisatie heeft op deze punten in hoofdlijnen het volgende geadviseerd:

- De wettelijke bepaling over deeltijdse vooropleidingen blijft in de WHW. De mogelijkheid van voltijdse vooropleidingen moet worden onderzocht. Verder is het van belang om te bezien of een kunstvakonderwijsbrede reikwijdte van de Raamregeling voortrajecten dans/muziek profielen vwo/havo opportuun is.
- De toelatingselectie dient te geschieden via een procedure met landelijke criteria per discipline die door alle clusters worden gehanteerd, en daaraan toegevoegd een selectie met specifieke criteria op het niveau van de afzonderlijke clusters. De criteria worden via begin- en eindtermen op de opleidings- en startkwalificaties afgestemd. Voor de landelijke criteria geldt dat deze in overleg met het beroepenveld worden vastgesteld. De minimale samenstelling van de selectiecommissie wordt voorgeschreven.
- Het bekostigingssysteem wordt aangepast aan de actuele vraag van markt en student en aan de gewenste flexibele onderwijsstructuur.

Mede in reactie op dit advies zijn hierna enkele overwegingen en voorstellen geformuleerd.

4.1 De student

4.1.1 Voorbereiding, selectie en verwijzing

Om beroepsbeoefenaar te kunnen worden, zijn soms specifieke vooropleidingen van belang, in aanvulling op het reguliere voortgezet onderwijs en de kunsteducatieve voorzieningen. De danser en musicus moeten bijvoorbeeld al jong beginnen.

Er is een grote variëteit in de vooropleidingstrajecten, niet alleen tussen de verschillende opleidingen maar ook daarbinnen. Voor verschillende doelgroepen worden uiteenlopende activiteiten ontplooid. De projectorganisatie noemt daarbij vier functies die variëren per opleiding. Het gaat om de (voor)opleidende functie, de selectie-functie inclusief zelfselectie, de oriënterende functie en de rekruteringsfunctie. In het rapport "Selectie in het kunstonderwijs"¹⁹ wordt vastgesteld dat bij muziek en dans het doorlopen van een vooropleidingstraject min of meer vereist is om tot een initiële opleiding te worden toegelaten. Bij drama kan men de kans om toegelaten te worden sterk verhogen door deel te nemen aan een vooropleidingstraject. Bij beeldende kunst heeft het vooropleidingstraject voornamelijk een oriënterende functie. Verder is in het rapport geconcludeerd dat de invloed van de initiële opleidingen op de vooropleidingstrajecten evenredig is aan het belang van het vooropleidingstraject.

¹⁹ Van den Broek et al, *Selectie in het kunstonderwijs* uit de reeks Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek nr. 59 van januari 1999.

“Mede aan de hand van het eindrapport van de evaluatiecommissie Dans hebben alle dansvakopleidingen gezamenlijk voor dit project als doelstelling geformuleerd: de verbetering van de aansluiting van de vooropleidingen op de hbo-fase van de dansvakopleidingen en het onderling op elkaar afstemmen van de vooropleidingsprogramma's wat betreft de begin- en eindtermen en de opbouw van het programma. [...] Bedoeling is dat de dansvooropleidingen de gezamenlijke mission statement en begin- en eindtermen in het seizoen 1998-1999 in hun programma implementeren en in hun studiegids opnemen.” Over een KenS-project beschreven in het jaarverslag 1997 van de Amsterdamse Hogeschool voor de kunsten.

Hogescholen hebben deze vooropleidingen en verwante voorzieningen (zoals oriëntatiecursussen) opgezet in aanvulling op en in samenwerking met het voortgezet onderwijs en kunsteducatieve voorzieningen buiten het onderwijs. De reden voor de vooropleidingen dans en muziek is met name dat het voor dansers en musici noodzakelijk is om op jonge leeftijd te beginnen. Het blijft voor deze leerlingen van belang om ook een diploma van het reguliere vo te behalen. Met inachtneming van de “Raamregeling voortrajecten dans/muziek profielen vwo/havo” werkt een aantal vo- en hbo-instellingen daarom samen.

Het ligt in de rede dat de rijksoverheid met name voor de (voor)opleidende functie een bijdrage verstrekt via de rijksbijdrage voor het initiële onderwijs. In afwachting van de daadwerkelijke profielkeuze voor Cultuur en Maatschappij en de verdere ontwikkeling en betekenis van CKV blijft die bijdrage bestemd voor vooropleidingen voor dans en muziek. Rond 2003 vindt een evaluatie plaats om de inhoudelijke samenhang tussen de vooropleidingen dans en muziek als aanvulling op het examenprogramma CKV 2,3 nader in beschouwing te nemen. Hogescholen kunnen op termijn in de jaarverslagen al aangeven welke betekenis zij zelf ervaren.

Bijzondere aandacht in het voortraject is gewenst voor het werven en begeleiden van culturele minderheden. Wie goed is en talent heeft, mag niet gemist worden: daarover meer in paragraaf 4.2.

Overeenkomstig de aanbeveling van de projectorganisatie zal het kwalitatieve toezicht op de vooropleidingstrajecten worden versterkt. Het ligt in de rede om in elk geval de van overheidswege bekostigde vooropleidingen mee te nemen bij de beoogde visitaties.

“De programma's van havo/vwo en van de vooropleidingen muziek en dans worden op elkaar afgestemd. Door gebruik te maken van een landelijke regeling wordt van een aantal vakken vrijstelling gegeven, waardoor overbelasting wordt voorkomen. Zo worden alle lessen voor de creatieve vakken ingevuld met muziek of dans en doen de dansleerlingen niet mee met de lessen lichamelijke oefening. Speciale aandacht en begeleiding worden gegeven in verband met de hoge eisen die aan de prestaties en de leefwijze van jonge musici en dansers worden gesteld.” Uit: een persbericht van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en de Gerrit van der Veenschool, 12 maart 1999

Helderheid in de selectie is zowel voor studenten als instellingen van groot belang. Selectie aan de poort blijft subjectief. Landelijke selectie is dan ook niet gewenst. In het recent gewijzigde artikel 7.26a van de WHW is wel een uitgebreide bepaling opgenomen over de procesgang bij het stellen van aanvullende eisen, mede bedoeld om zowel die procesgang als de aanvullende eisen zelf inzichtelijker en transparanter te maken voor alle betrokkenen. Zowel met de invulling van bedoeld proces, inclusief de selectiecommissie, als met de aanvullende eisen (landelijk en per instelling) zal de komende jaren ervaring opgedaan moeten worden alvorens conclusies getrokken kunnen worden over de effectiviteit daarvan. In een - binnenkort vast te stellen - “Ontwerp-Regeling aanvullende eisen kunstonderwijs hbo” zal met de beoogde onderwijskundige herstructurering waar mogelijk al rekening gehouden worden.

Een strenge selectie hoort bij het kunstonderwijs. Maar dan moet de student die het kunstenaarschap toch niet in zich blijkt te hebben ook goed verwezen worden naar een opleiding die beter bij zijn kwaliteiten past. Het kunstonderwijs is selectief, bij de eerste inschrijving maar ook daarna. Zo is een jaar na eerste inschrijving bij de opleiding beeldende kunst en vormgeving al 20 procent van de studenten weer uitgeschreven. Twee jaar na eerste inschrijving is dit percentage al 30 procent. Voor de andere kunstopleidingen gelden vergelijkbare percentages. In het overige hbo zijn die zeker lager. Dit betekent voor studenten dat zij zich goed bewust moeten zijn van de kans op uitval zonder getuigschrift. Het betekent ook voor instellingen dat zij, meer dan nu al gebeurt, rekening houden met de alternatieven die studenten hebben bij voortijdig afbreken van de studie. Het is wenselijk dat instellingen nadrukkelijker invulling geven aan de verwijzende functie. De instellingen worden opgeroepen om hiervoor concrete acties te ondernemen.

4.1.2 Flexibiliteit en vraagbekostiging

Om studenten aan voortgezette kunstopleidingen en deelnemers aan werkplaatsen ten volle in de gelegenheid te stellen om op het individu gericht maatwerk te krijgen, zouden zij op meer plaatsen en bij meer instellingen activiteiten moeten kunnen ontplooiën. Deze flexibiliteit kan financieel ondersteund worden door een verrekening tussen de instellingen op basis van vraagbekostiging oftewel vouchers.

Bij vraagbekostiging kan de student zelf zijn onderwijs inkopen met een 'voucher'. Dit kan belangrijke voordelen bieden voor de flexibiliteit en de versterkte marktorientatie van de instellingen. Enkele voortgezette opleidingen hebben al stappen in deze richting ondernomen. In deze variant ontvangen de instellingen voor elke student een bepaald bedrag. Met dat geld kan de student vervolgens op basis van een eigen (door de instelling goed te keuren) onderwijsplan docenten en activiteiten bekostigen. De docenten kunnen uit de eigen instelling komen, maar ook van daarbuiten.

“Alle wensen worden naast elkaar gelegd, waar mogelijk wordt een klas gevormd, waar onmogelijk worden de wensen individueel gehonoreerd. Wij zijn ons ervan bewust dat met name tweede fase onderwijs uiterst individueel gericht moet zijn, zeker als je originele musici wilt afleveren. En dat willen we. De bekostiging van de wensen van de student heeft geen enkel probleem opgeleverd. Voor gastdocenten werken we met een tarief van 60 gulden per uur. De student weet dat. Wil hij duurdere docenten (nog niet voorgekomen) kunnen we bijvoorbeeld in overleg kijken of het aantal uren minder kan.” Uit een e-mail van M. Braam, coördinator lichte muziek bij de Hogeschool voor de Kunsten Arnhem

Aansprekende voorstellen zijn gedaan om de flexibiliteit voor studenten in de voortgezette opleidingen te vergroten, waarbij ook de werkplaatsen betrokken kunnen worden²⁰. Het is aan de instellingen om deze voorstellen op te pakken.

Een belangrijke volgende stap zou nu vooral bij de initiële opleidingen gezet kunnen worden. Het is gewenst dat studenten in de opleidingen op het gebied van de kunst in de gelegenheid zijn om het onderwijstraject flexibel in te vullen en bij de eigen instelling maar ook bij andere instellingen onderwijsmodules te volgen. Aard en inhoud van de opleidingen maken het kunstonderwijs uitermate geschikt om met name voor studenten in de latere studie jaren van het initiële traject met versterkte vraagfinanciering (vouchers) te experimenteren als mogelijke vorm om dit doel te realiseren. Aangesloten wordt bij de discussie in het kader van het HOOP 2000 om experimenten met deze vorm van vraagfinanciering uit te voeren.

20 Jos Houweling, *Rugzak met vleugels*, Amsterdam, 1997

4.2 Culturele diversiteit

Door de migratiestromen maken personen met een niet-Nederlandse achtergrond inmiddels bijna tien procent van de Nederlandse bevolking uit. In de grote steden is zelfs zo'n 30 procent van de inwoners en vaak meer dan de helft van de jongeren van allochtone afkomst. Met de nu meer dan honderd verschillende culturen in Nederland is ook het culturele landschap veranderd. Door de invloed van tijdsverschijnselen, individuen en van andere culturen is een cultuur voortdurend aan veranderingen onderhevig. Cultuur maakt de verschillen tussen individuen, tijden en plaatsen zichtbaar en voelbaar. In de nota "Ruim baan voor Culturele Diversiteit" is de nadruk gelegd op het belang van de cultuur als een ongewapende confrontatie tussen vele subculturen boven een noodzakelijke samensmelting daarvan.²¹

De deelname van allochtonen aan het kunstonderwijs in Nederland vertoont een zekere 'spanning'. Met name als het gaat om het kunstonderwijs als afspiegeling van de samenleving. Hoewel geen exacte gegevens voorhanden zijn over het aandeel allochtone studenten in het kunstonderwijs, bleek uit een onderzoek van het CSHOB uit 1997 dat in de periode 1996-1997 het aantal allochtonen uiterst gering was, waarschijnlijk ongeveer 1 procent van de studentenpopulatie. Aandacht voor de instroom van allochtonen in het kunstonderwijs is dan ook geen luxe maar noodzaak. Zeker als bedacht wordt dat het kunstonderwijs hierdoor zowel letterlijk als figuurlijk 'kleurrijker' wordt. De ervaring is dat vooral de instroom in het kunstonderwijs een knelpunt vormt. De huidige praktijk is dat er te weinig allochtone leerlingen participeren in de voortrajecten voor het kunstonderwijs, waardoor deelname aan het kunstonderwijs veelal uitgesloten is. Het allochtonenbeleid in het kunstonderwijs zou zich dus in eerste instantie moeten richten op de instroom (in het voortraject) en de doorstroom vanuit het voortraject naar het kunstonderwijs.

Daarnaast is de doorstroom in het kunstonderwijs een punt van aandacht. Doel is het voorkomen van uitval in het algemeen, maar vooral in het eerste jaar, en het laten afstuderen van succesvolle en tevreden studenten. Binnen het doorstroomtraject is een aantal aandachtsgebieden te onderscheiden. De prioriteit ligt op het terrein van de curriculumontwikkeling. Met dit laatste wordt vooral het streven naar een zogenaamd 'inclusive curriculum' bedoeld. Curriculumontwikkeling is overigens een zeer delicate aangelegenheid aangezien kunstuitingen cultureel ingegeven zijn en daardoor op gespannen voet kunnen staan met de vigerende ethiek en didactiek. Er kan van worden uitgegaan dat in het kunstonderwijs al het nodige gebeurt op dit terrein. Een andere prioriteit binnen de doorstroom is interculturalisatie. Een belangrijk aspect daarvan - dat overigens een algemeen aandachtspunt is in het hoger onderwijs - is het aandeel allochtonen in met name het docerend personeel, oftewel het belang van 'rolmodellen'. Het kunstonderwijs heeft overigens een pre als het gaat om (persoonlijke) begeleiding en ondersteuning van studenten doordat daar in het kunstonderwijs al veel aandacht voor bestaat, evenals voor het omgaan met diversiteit.

²¹

Staatssecretaris van OCenW, Ruim baan voor Culturele Diversiteit, nota van 25 mei 1999

“De Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten richt zich met het project *Versterking culturele diversiteit* op het meer herkenbaar maken van de interculturele dimensie in de curricula van de opleidingen. Dit gebeurt met het oog op de grote etnische diversiteit in de instroom. In de vakinhouden komt meer aandacht voor zowel mondiale ontwikkelingen in de kunst als voor multiculturele ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. Daarnaast is er veel aandacht voor interculturele communicatie en worden didactiek en werkvormen hierop aangepast.” Uit 3000 x Beter Slotrapport Studeerbaarheidsfonds van de Tijdelijke adviescommissie “Beoordeling Projectvoorstellen Studeerbaarheidsfonds” van december 1998

Vergroting van de culturele diversiteit in het kunstonderwijs zou een goede stimulans zijn voor het vergroten van het aandeel allochtone docenten in de cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Niet alleen in didactische zin, want cultuureducatie is ook een goede mogelijkheid om leerlingen te leren omgaan met elkaars diversiteit. In het primair onderwijs zouden bijvoorbeeld de zogenaamde ‘vensterscholen’ (verlengde schooldag) hiervoor een prachtig podium kunnen bieden.

Instellingen en docenten die betrokken zijn bij het verzorgen van CKV 2,3 kunnen op lokaal niveau potentieel talent opsporen. Begeleiding en coaching van jonge en allochtone kunstenaars in spe met name in wijken in grote steden een cultureel pluriforme bevolking, kan een goede manier zijn om de instroom van allochtonen te vergroten.

De 5 ‘o clock class - een initiatief van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten - kan een voorbeeld zijn voor een aanpak op landelijk niveau waarbij wordt samengewerkt met twee of drie andere hogescholen en waarbij de vakgebieden uitgebreid worden met muziek en theater. De 5 ‘o clock class is opgezet voor talentvolle jongeren die van podiumkunsten hun beroep willen maken, maar zich niet op jonge leeftijd via de vereiste vooropleiding hebben voorbereid op een vakopleiding. De class richt zich ook op allochtone jongeren met een uitgesproken dans, theater of muzikaal talent.

Het expertisecentrum voor allochtonen in het hoger onderwijs ECHO wordt gevraagd om een katalyserende en ondersteunende rol te vervullen bij het uitwerken en invullen van voorstellen. Voor de programmakosten is via ECHO in de periode 2000-2003 jaarlijks $\text{Mf } 0,25$ beschikbaar, in aanvulling op de reeds via ECHO beschikbaar gestelde middelen.

Het is denkbaar dat de inzet (en het resultaat) van instellingen om culturele diversiteit te vergroten ook financieel wordt beloond als kwaliteitsaspect. In paragraaf 6.6 wordt hier uitgebreider op ingegaan

4.3 Leren en werken

Een flexibelere inrichting van de studie waarbij leren en werken gecombineerd kunnen worden, lijkt van belang om aan de diversiteit van studenten van morgen recht te kunnen doen. De kunstopleidingen lijken uitermate geschikt om in duale vorm aan te bieden.

“Het kunstvakonderwijs blinkt niet uit in flexibiliteit. Het is voor studenten vaak eenvoudiger om een periode aan een zusterinstelling in het buitenland te studeren dan aan een andere afdeling of opleiding binnen de eigen instelling of aan een kunstvakopleiding elders in Nederland. Met uitzondering van het bouwkunstonderwijs dat in concurrency-vorm wordt gegeven, is het merendeel van de kunstvakopleidingen voltijds. Alleen in de sector beeldende kunst en vormgeving komt deeltijdonderwijs van een zekere omvang voor. In de overige sectoren is de omvang van het deeltijdonderwijs beperkt. Het gaat om 1527 studenten beeldende kunst en vormgeving, 68 studenten in de sectoren dans en drama en 22 muziekstudenten.” Uit: het eindrapport van de Projectorganisatie van mei 1999

Sinds het begin van de jaren negentig is in het hbo ervaring opgedaan met duale trajecten. Deze trajecten, waarin werken en leren met elkaar worden gecombineerd, blijken een krachtig instrument te zijn om het aansluiten van maar ook de uitwisseling tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren. Duale trajecten vergroten de interactie tussen leren en werken. Hierdoor wordt een flexibele overgang naar de arbeidsmarkt bevorderd. Ook in het kunstonderwijs zal de ontwikkeling van meer duale trajecten bevorderd worden.

Combinaties van leren en werken dragen bij aan de kwaliteit van het leerproces. Door hun kennis uit de opleiding in de beroepspraktijk toe te passen leren studenten wat ze er daadwerkelijk mee kunnen doen. Ze leren zo de kennis te selecteren die hen in de praktijk verder op weg helpt. Dit heeft ook betekenis voor het blijven leren tijdens de beroepsloopbaan, wat steeds belangrijker wordt.

De kwaliteit van de opleiding als geheel wordt bovendien versterkt door de directe terugkoppeling vanuit de culturele praktijk naar de opleiding. Dit zal vaak gebeuren via de student of door middel van een geregelde samenwerking tussen de onderwijsinstelling en de desbetreffende culturele praktijk. Zo kan een opleiding op de langere termijn beter afgestemd worden op de behoeften van de arbeidsmarkt en wordt tegelijkertijd een voedingsbodem gelegd voor duurzame samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen en arbeidsorganisaties. Dit komt ook het bedrijfsleven weer ten goede.

“Beroepsvoorbereiding krijgt niet die aandacht die ze verdient. De commissie bepleit een expliciete, geïntegreerde aanpak hiervan in het curriculum, vanaf het begin van de studie. Ook de stageverzorging, die hier en daar te wensen overlaat, vraagt om zorgvuldige aandacht.” Aanbeveling uit de eindrapportage van de visitatiecommissie beeldende kunst en vormgeving van september 1996.

4.4 Het aantal studenten

De ontwikkeling van Nederland als kennisland vertaalt zich in een grotere maatschappelijke behoefte aan hoger onderwijs. Prognoses voorspellen voor de komende jaren een toename van de vraag op de arbeidsmarkt naar hoger opgeleiden als gevolg van de combinatie van ontgroening en vergrijzing. In dit perspectief, maar ook gelet op de verdergaande internationalisering, ligt het omwille van hun noodzakelijke creatieve inbreng aan de sociaal-economische en culturele ontwikkeling van Nederland (en Europa), voorshands niet in de rede om een limiet te stellen aan het aantal afgestudeerden van kunstopleidingen.

De SER wijst in haar advies voor het Ontwerp-HOOP 2000 op de verwachte aanbodtekorten van hoger opgeleiden, tekorten die substantieel zullen zijn en ook voor de langere termijn worden voorzien. Zij ziet de tekorten vooral in de sectoren Onderwijs, Techniek, Gezondheidszorg (paramedisch) en Economie. Dit nuanceert het bovenstaande. Voor de sector Taal en Cultuur verwacht zij minder problemen. Vanuit dit perspectief lijkt voor de docentenopleidingen op het gebied van de kunst (sector Onderwijs) geen, maar voor de overige kunstopleidingen (sector Taal en Cultuur) wel een instroom reductie gerechtvaardigd.

“De besten van de klas zijn in Arnhem studenten ‘autonoom’ die het opvallend weinig uitmaakt of hun werk als ‘autonoom’ of ‘toegepast’ wordt gezien. Oscar Langerak gaat stage lopen bij een modefotograaf en interesseert het niks of de ‘dingen’ waar hij zich goed over ‘voelt’ in een museum of een flitsend tijdschrift terecht komen. En Daphne Vermeulen mag zich specialiseren in computer-manipulatie, ze heeft ‘voor de zekerheid’ ook het diploma van de fotovakschool gehaald, zodat, mocht het tegenvallen met het kunstenaarschap, ze altijd nog trouwreportages kan maken. Of zoiets. ‘Ik hoef niet per se de hele dag met mezelf bezig te zijn. Het is niks voor mij om steun te trekken.’ [...] Jonge kunstenaars moeten inventiever en zakelijker zijn dan ooit. De vraag is alleen of ze daarop door de academies worden voorbereid. En wie er vervolgens op hen zit te wachten. Want de kunstmarkt, weten ook de studenten Oscar en Daphne, is krap.”
Uit “Eerst maar eens de markt verkennen “in de Volkskrant van 5 februari 1999

In de laatste jaren is de werkloosheid onder de afgestudeerden van de (dure) kunstopleidingen onverminderd en structureel aanmerkelijk hoger dan bij het overige hbo. Uit de laatste cijfers van het ROA (HBO-monitor) blijkt voor het hbo als geheel een werkloosheidspercentage van 3 procent en voor de kunstopleidingen van 11 procent!. Terwijl de werkloosheid voor het hele hbo is afgenomen, is deze voor de kunstopleidingen ten opzichte van eerdere cijfers juist gestegen. De werkloosheid is vooral bij de afgestudeerden van autonome beeldende kunst hoog te noemen, meer dan 25 procent. Bij theater gaat het om 8 procent. Andere opleidingen zoals uitvoerend musicus mogen zich met een hele lage werkloosheid prijzen. Verder hebben zich per 1 mei jl. 2500 kunstenaars aangemeld voor de WIK. De bredere inzet van deze afgestudeerden lijkt zich gezien de werkloosheidscijfers minder voor te doen dan wellicht verwacht mag worden. Ook uit dit oogpunt is reductie van het aantal afgestudeerden van de betreffende opleidingen dus te overwegen

“Uit de cijfers blijkt dat afgestudeerde Rietveld-studenten een kwart van alle startstipendia krijgen toegewezen ũ al zijn afgestudeerden die een beroep doen op het Fonds voor Beeldende kunsten vormgeving en bouwkunst niet per se ook geslaagde kunstenaars. Van der Weide: “Wat betreft de studenten autonome kunst kun je in zuiver economische termen spreken van een zekere overproductie. Meer filosofisch kun je zeggen dat er nooit kunstenaars genoeg zijn. Bij studenten toegepaste kunst is dat meer in evenwicht.”” Uit Vrij Nederland van 3 april 1999

Al met al voldoende redenen om

- geen beperking op te leggen aan het aantal in te schrijven en te bekostigen studenten bij de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst;
- wel in beginsel een maximum aantal in te schrijven en te bekostigen studenten te handhaven voor de opleidingen op het gebied van de kunst (de huidige CROHO-opleidingen beeldende kunst en vormgeving, muziek en theater) en de voortgezette opleidingen op het gebied van de kunst.

Voorstel is om bij het bepalen van de genoemde fixus in beginsel de gemiddelde instroom per instelling van de laatste jaren als maximum te stellen. Tevens dient bezien te worden hoe de instellingen die de afgesproken capaciteitsreductie niet hebben gerealiseerd, dit alsnog voor een deel kunnen doen. Uitbreiding van het aantal bekostigde instellingen en opleidingen ligt niet voor de hand.

De limitering kan worden bepaald via een arbeidsmarktfixus of op de wijze zoals dit nu is geregeld voor de voortgezette opleidingen via artikel 7.30 van de WHW. In voorkomende gevallen kunnen de gelimiteerde aantallen per opleiding/instelling aangepast of verhoogd worden indien de hogeschool aannemelijk kan maken dat voor de betreffende opleiding geen sprake is van werkloosheid hoger dan het gemiddelde percentage voor het hbo. Bij de besluitvorming over deze voorstellen tot mogelijke uitbreiding van de instroom zal het oordeel van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als verantwoordelijke voor de WIK gehoord worden.

Overigens hangt de precieze invulling van de limitering van de instroom samen met de invulling van de bekostiging. Nieuwe ontwikkelingen die de bekostiging betreffen, kunnen aanleiding geven voor aanpassing van de limitering.

Om meer inzicht te kunnen krijgen in de kwantitatieve relatie tussen de kunstopleidingen en de beroepspraktijk, is het voorstel van de projectorganisatie overgenomen om een landelijk kader te ontwikkelen voor het verrichten van arbeidsmarktonderzoek. De huidige definitieverschillen (in de diverse onderzoeken) dienen daarbij weggenomen worden. Tevens kan een vervolg gegeven worden aan het in 1999 verzorgde brede onderzoek naar de relatie onderwijs-arbeidsmarkt op het gebied van de kunst in aanvulling op de Kunstenmonitor

Samengevat bevat dit hoofdstuk de volgende voorstellen:

- De overheid draagt financieel bij aan de vooropleiding dans en muziek voor die hogescholen die ook een initiële opleiding terzake verzorgen. Rond 2003 vindt een evaluatie plaats van de inhoudelijke betekenis van de vooropleidingen dans en muziek als aanvulling op het examenprogramma culturele en kunstzinnige vorming
- De instellingen organiseren een adequate invulling van de verwijzende functie van de propedeuse zodat studenten die uit het selectieve kunstonderwijs vallen elders in het hbo hun studie zonder onnodig tijdsverlies kunnen vervolgen. (i)
- Een Ontwerp-Regeling aanvullende eisen zal op korte termijn worden vastgesteld om helderheid te geven over te hanteren minimum landelijke selectiecriteria
- Een mogelijk experiment met vraagbekostiging in de bovenbouw van de initiële kunstopleidingen wordt overwogen
- Het mogelijk maken van meer van culturele diversiteit wordt ondersteund met name waar het gaat om het scouten van jong talent
- De instroom van kunstopleidingen wordt gelimiteerd; limitering van lerarenopleidingen op het gebied van de kunst is niet wenselijk.

5 De omgeving betrokken

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de samenwerking met onderwijs- en cultuur instellingen.

De projectorganisatie heeft op deze punten in hoofdlijnen het volgende geadviseerd:

- Verregaande niet-vrijblijvende samenwerking tussen de instellingen voor kunstvakonderwijs dient te worden bevorderd. Voorstel is de vorming van zes (regionale) clusters van opleidingen. In elk cluster zijn meerdere disciplines vertegenwoordigd. In het ideale geval kunnen binnen één cluster conservatoria, theaterscholen, dansacademies, academies voor beeldende kunst, academies van bouwkunst en lerarenopleidingen met elkaar samenwerken. De tweede fase opleidingen en de werkplaatsen maken ook deel uit van de clusters.
- Van elk cluster wordt verwacht dat het een proces van profilering en herziening van het opleidingsaanbod in gang zet, dat tot taakverdeling en concentratie binnen de regio kan leiden. De clusters zijn verantwoordelijk voor het ontwikkelen, invoeren en onderhouden van actuele onderwijsprogramma's, een effectieve, flexibele onderwijsorganisatie, een intern kwaliteitszorgsysteem dat aansluit bij het landelijke systeem en de samenwerking met hogescholen, universiteiten, kunstinstellingen en andere relevante partners. Per cluster worden in samenwerking met de beroepspraktijk markten en doelgroepen gedefinieerd. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de (culturele) infrastructuur waarvan het cluster deel uitmaakt, bij de landelijke vraag en bij de internationale partners die bijdragen tot versterking van het onderwijsaanbod.
- De vorming van een cluster geschiedt aan de hand van een Plan van Aanpak dat door de participerende instellingen van een cluster in oprichting wordt opgesteld. Hierin geven ze inzicht in de tijdelijke organisatie van de vormgeving van het veranderingstraject, inclusief flankerende maatregelen. Het plan van aanpak vormt de opmaat tot het clusterbeleidsplan waarin naar analogie van het instellingsplan conform artikel 2.2 van de WHW, het beleid van het cluster wordt uiteengezet. In dit clusterbeleidsplan formuleren de clusters een visie over hun eigen profiel, onderwijs en curricula, over toetsing en over organisatieontwikkeling.
- Landelijke afstemming tussen de clusters vindt plaats in het convent van clusterbesturen, dat in het verband van de HBO-raad functioneert. Het convent neemt beslissingen over landelijk geldende kernkwalificaties en minimumniveaus van opleidingen, selectiecriteria en -procedures en kwaliteitszorg en adviseert over de landelijke taakverdeling en toewijzing van (nieuwe) opleidingen. De besluiten van het convent worden voorbereid door landelijke disciplinaire samenwerkingsverbanden, die eveneens in het verband van de HBO-raad functioneren en waarin ook vertegenwoordigers van de beroepspraktijk zitting hebben.
- Aanbevolen wordt om de samenwerking met het wetenschappelijk onderwijs een structureel karakter te geven als stimulans voor de onderzoeksattitude bij kunstenaars en de kunstpedagogie.
- Voorstel is om in de kunstensector een brancheorganisatie op te richten. De georganiseerde beroepsbeoefenaren dienen in samenwerking met de landelijke disciplinaire verbanden het kwalificatie-instrumentarium te onderhouden, met name de beroepsprofielen en de startkwalificaties.

Mede in reactie op deze adviezen zijn hierna enkele overwegingen en voorstellen geformuleerd.

5.1 Samenwerking met onderwijsinstellingen

Instellingen blijven verantwoordelijk voor de eigen onderwijskundige kwaliteit en bedrijfseconomische stabiliteit. Door de overheid opgelegde samenwerking is niet nodig en wenselijk gelet op de stappen die instellingen verder zullen gaan zetten. Tevens is het in het perspectief van de verantwoordelijke instelling niet gewenst dat de overheid richtinggevende uitspraken doet over de invulling van landelijke en disciplinaire overlegvormen, onverlet de noodzaak tot dit overleg. Bij deze overweging is relevant de conclusie van de Onderwijsraad dat de voorstellen van de projectorganisatie voor gelaagde samenwerkingsvormen, regionale clusters en het convent van clusterbesturen nogal artificieel en gecompliceerd aandoen.

De hogescholen die kunstopleidingen verzorgen zijn sterk in beweging. Instellingen ontplooiën reeds diverse activiteiten die gericht zijn op regionale, nationale en internationale samenwerking op het gebied van de kunst om de doelmatigheid en de kwaliteit van het onderwijs daadwerkelijk te vergroten. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om onderwijsvernieuwingen via projecten in het kader van Kwaliteit en Studeerbaarheid. Het merendeel van de instellingen bezint zich op de positionering van het onderwijsaanbod en vele concrete stappen worden gezet om de samenhang en concentratie van het aanbod te versterken. Dit komt ook, maar niet alleen tot uiting in de voorzichtige vorming van samenwerkingsverbanden.

Waar het om gaat is het verzorgen van goed onderwijs. Om verwachtingen van studenten en beroepspraktijk waar te kunnen maken en robuuste opleidingen te kunnen waarborgen, dienen de juiste randvoorwaarden te bestaan. Het is dus zoeken naar inbedding in stevige samenwerkingsverbanden om een adequate bestuurlijke en beheerssituatie te kunnen garanderen. In sommige gevallen is de samenwerking embryonaal te noemen en verzorgen de samenwerkingspartners opleidingen onveranderd op meerdere locaties en met eigen onderwijskundige profielen. De meerwaarde van de 'samenwerking' is daarbij nog weinig zichtbaar en lijkt beperkt tot afspraken om vakgebieden samen te verzorgen door curricula te koppelen. Om daadwerkelijk de doelmatigheid en transparantie te vergroten, mag echter verwacht worden dat instellingen belangrijke delen van het onderwijs onder één beheersregime samenbrengen of zelfs fuseren.

Van de instellingen worden zichtbare stappen verwacht gericht op verdergaande concentratie, profilering en specialisatie van opleidingen. Waar opportuun ligt het in de rede dat instellingen ook verdergaande bestuurlijke en onderwijskundige samenwerking aangaan. De verwachte stappen dienen aannemelijk te worden gemaakt en te worden vastgelegd. De overheid bevordert deze stappen via de geclausuleerde inzet van herstructureringsgelden. Instellingen die kiezen voor zelfstandigheid moeten ook de onderwijskundige en financiële consequenties daarvan kunnen en willen dragen.

“De ontwikkelingen binnen de kunst zullen krachtig tot uitdrukking moeten komen in het nieuwe profiel van het gehele kunstonderwijs. Dat nieuwe profiel laat zich voor Rotterdam schetsen langs de lijnen cohesie en osmose leidend tot meer zichtbaarheid in het Rotterdams cultureel leven: de stad als drager van cultuur. Cohesie. Alle kunstopleidingen onder ‘één dak’ in een HBO-holding: de HAVO voor muziek en dans, (uitgebreid met VWO en beeldende vorming), het conservatorium, de dansacademie, de beeldende en de toepaste kunst, bouwkunst, gekoppeld aan bouwkunde, maar ook de kunsteducatieve opleidingen van de lerarenopleidingen en de ondersteuning en begeleiding van kunstzinnige vorming in basis- en voortgezet onderwijs van de SKVR. Osmose. Naadloos in elkaar overlappende activiteiten tussen de kunstopleidingen en de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen van de Erasmus universiteit; tussen de kunstopleidingen en verwante opleidingen/instituten als het Ribacs, het Grafisch Lyceum; tussen de kunstopleidingen en de Rotterdams kunstinstellingen.” Uit de notitie Kunstonderwijs in Rotterdam van de Gemeente Rotterdam ontvangen december 1999

Ook samenwerking met andere onderwijsorganisaties zoals wo- en bve-opleidingen is wenselijk. In de samenwerking met universiteiten kan de inbreng van de theoretische component in het kunstonderwijs verder invulling krijgen. Enkele universiteiten werken al samen met hogescholen die kunstopleidingen verzorgen. Deze samenwerking omvat activiteiten als bijvoorbeeld studentenuitwisseling wat betreft het volgen van (enkele) colleges, gemeenschappelijke werkgroepen en het wederzijds gebruik maken van voorzieningen zoals bibliotheken. Dergelijke samenwerking verdient te worden uitgebreid.²²

In relatie tot de vo-instellingen is met name de invoering van de examenprogramma's CKV van belang. Dit vraagt ook veel van de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst. Als ondersteuning bij de vernieuwing van deze lerarenopleidingen kunnen hogescholen in samenspraak met instellingen voor voortgezet onderwijs diverse activiteiten ontplooiën. Mede om de hogescholen beter te positioneren op deze ontluikende markt is het voorstel het volgende:

- Hogescholen ontwikkelen een programmaonderdeel in de eerste graads docentenopleidingen op het gebied van de kunst dat voorbereidt op het geven van CKV2;
- Instellingen ontwikkelen in overleg met vo-scholen in de regio en al dan niet gezamenlijk nascholingsprogramma's voor CKV 2, waarbij ze gebruik kunnen maken van de reeds ontwikkelde blauwdruk nascholing CKV2,3 van het PMVO/SLO;
- Instellingen richten eerstegraadsleraren-opleidingen tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen zo in dat afgestudeerden van die opleidingen in staat zijn 'CKV 3 beeldende vormgeving' te geven.
- Hogescholen kunnen aansluitend bij de omscholingscursus CKV1 voor zittende vo-docenten het aanbod van de initiële (eerstegraads) lerarenopleiding aanpassen.

De instellingen kunnen zich door het uitvoeren van voornoemde activiteiten nadrukkelijk op de markt manifesteren. Als aanvulling op een verwachte gelijke bijdrage van de instellingen zelf is een aanjaagsubsidie van ca. Mf 1 beschikbaar voor de gezamenlijke lerarenopleidingen op het gebied van de kunst.

Voor de verdere ontwikkeling van lerarenopleidingen, ook die op het gebied van de kunst, zal de inzet van de informatie- en communicatietechnologie (ICT) steeds belangrijker worden. Ook bij de ondersteuning van CKV zal dit meer betekenis krijgen. De ICT kan binnen het onderwijs integraal worden ingezet om het onderwijsproces, de onderwijsinhoud en de organisatie van het onderwijs in verregaande mate te vernieuwen. En om noties mogelijk te maken als: leren leren, het bijbrengen van een zelfstandige leerattitude, onderwijs op maat en meer tijd- en plaatsafhankelijk onderwijs. Vooral in verband met de onderwijsvernieuwingen is het buitengewoon belangrijk dat de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst ook op dit terrein nauw met elkaar samen werken. De gezamenlijke lerarenopleidingen op het gebied van de kunst hebben een plan ontwikkeld voor een nationaal centrum voor leertechnologie voor de kunsten, waarin een sterke verbinding wordt gelegd met het vak CKV2. Niet alleen de lerarenopleidingen werken hierin intensief met elkaar samen, maar ook wordt intensief samengewerkt met de vo-scholen. Zo wordt een sterke inhoudelijke samenhang tussen de kunstvakken in het vo en de docentenopleidingen daarvoor aangebracht. Dit plan, waar een meer precieze uitwerking momenteel van plaatsvindt, voldoet daarmee in hoge mate aan de doelstellingen van deze nota en zal financieel worden ondersteund.

²²

Inspectie van het Onderwijs, Aard en oriëntatie van opleidingen kunstwetenschappen in het wo, Utrecht 1999 (aangeboden bij brief van 23 april 1999, Tweede Kamer, 1998/1999, 25 802, nr. 8)

5.2 Samenwerking met cultuurinstellingen

In de afgelopen jaren is nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de oriëntatie van kunstopleidingen op hun (bredere) culturele omgeving. Deze opleidingen zouden kunnen bijdragen aan de sociale en culturele cohesie in een gebied en er het vestigingsklimaat verbeteren. Door een intensieve interactie met de beroepspraktijk wordt de arbeidsmarkt optimaal bediend én wordt een bijdrage geleverd aan het culturele leven in de regio.

“Het kunstvakonderwijs kan een belangrijke bijdrage leveren aan de culturele infrastructuur van de stad. Aangezien het onderwijs echter landelijk gefinancierd wordt is de relatie van het KUO met het Rijk belangrijker dan de relatie met de stad. De KUO's kunnen bijvoorbeeld opener gemaakt worden door ze op te nemen in de UIT-agenda's van de stad. Het huidige gebrek aan openheid heeft niet te maken met een tekort aan informatie of interesse van de UIT-agenda's enerzijds of de KUO's anderzijds. In algemene zin heeft het te maken met het niet-ingebed zijn in het stedelijke netwerk; net als universiteiten zijn de KUO's nationaal en internationaal georiënteerd. De vorm van openheid die kan leiden tot verbindingen met het lokale cultuurleven, wordt wel bereikt wanneer docenten verbonden zijn aan lokale theaters en dansgezelschappen.” Citaat uit een verslag van de expertmeeting over de functionele posities van het kunstvakonderwijs, bijlage 2c bij het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs.

Van de opleidingen mag een open opstelling jegens hun omgeving worden verwacht. Kunstopleidingen kunnen zich heel wat beter positioneren om de maatschappelijke actieradius van de cultuur te vergroten. De vraag hoe nieuwe verbindingen tussen cultuur en samenleving gelegd kunnen worden en de vraag hoe bestaande contacten bij de tijd kunnen worden gehouden, dienen stelselmatig te worden beantwoord.

De culturele instellingen, organisaties en bedrijven waarin kunstenaars hun beroep uitoefenen, alsook de individuele kunstenaars en educatieve voorzieningen worden opgeroepen om nadrukkelijk samen te werken met de (leraren) opleidingen op het gebied van de kunst. Dit kan onder meer door het bieden van faciliteiten, kennis en stagemogelijkheden en door de gezamenlijke invulling van duale trajecten. Het is ook voor individuele instellingen van belang om zich adequaat te verstaan met de beroepspraktijk en kunstenaars-(organisaties) in hun regio. Bovendien mag van de hogescholen worden verwacht dat zij indien mogelijk steun en faciliteiten bieden voor de verbetering van de gevorderde amateurkunst in de omgeving; dit kan bijvoorbeeld door podia open te stellen.

Mede om aan de samenspraak met het onderwijs een beter gecoördineerde invulling te geven, is het gewenst dat de beroepspraktijk zoekt naar een vorm van onderlinge afstemming daarvoor. En verder is het wenselijk dat de beroepspraktijk – bijvoorbeeld via de Federatie van Kunstenaarsverenigingen – het initiatief neemt om samen met de hogescholen een landelijk gespreksplatform te organiseren.

Samengevat bevat dit hoofdstuk de volgende voorstellen

- Instellingen ontplooiën reeds diverse activiteiten gericht op regionale, nationale en internationale samenwerking om de doelmatigheid en kwaliteit van het onderwijs daadwerkelijk te vergroten. De overheid bevordert deze verdergaande intenties via de geclausuleerde inzet van herstructureringsgelden. Zij legt geen samenwerking op.
- Mede om de samenspraak met het onderwijs meer gecoördineerd invulling te kunnen geven zoekt de beroepspraktijk naar een vorm van onderlinge afstemming terzake en organiseert een landelijk gespreksplatform samen met de hogescholen.
- Hogescholen ontplooiën verdergaande activiteiten in relatie tot het wo, bve en vo; verdere invoering van CKV wordt daarbij ondersteund.
- Hogescholen bieden waar mogelijk steun en faciliteiten voor de verbetering van de gevorderde amateurkunsten in de regio

6 Bekostiging

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de bekostiging. Na een paragraaf over de overgangsbekostiging tot en met 2002 is voor de periode vanaf 2003 ingegaan op de bekostiging van respectievelijk de vooropleidingen, de opleidingen op het gebied van de kunst en de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst, de voortgezette opleidingen en van kwaliteit en bijzondere voorzieningen.

Het kunstvakonderwijs kent in de Rijksbegroting geen eigen afgebakend budget; beschikbare middelen zijn opgenomen in het totale budget voor het hoger beroepsonderwijs in artikel 21.01. Materieel mogen we gelet op de huidige capaciteitsbekostiging echter wel van een (in de regelgeving zichtbaar) afgebakend budget voor het overgrote deel van het kunstonderwijs spreken. Over de verdeling van deze middelen gaat het onderstaande.

De projectorganisatie heeft op deze punten in hoofdlijnen het volgende geadviseerd:

- De bekostiging van de clusters vindt deels plaats op basis van meerjarige beleidsplannen. In een programma van condities specificereert de overheid de onderwerpen die in deze plannen aan bod dienen te komen, de criteria die gelden voor de toewijzing van opleidingen en de aandachtspunten voor het kwaliteitszorgsysteem.
- Het bekostigingssysteem dat de overheid zou moeten vaststellen, biedt planningszekerheid gecombineerd met een vierjarencyclus voor specifieke taken. Het faciliteert de gewenste flexibele onderwijsstructuur en sluit aan bij de actuele vraag van markt en student. Voorgesteld wordt een bekostigingssysteem voor de initiële opleidingen met de volgende elementen: een voor onbepaalde tijd vastgestelde vaste voet; een bekostigingsdeel dat jaarlijks wordt vastgesteld en gebaseerd is op een voortschrijdend gemiddelde van het feitelijk aantal studenten met het p-profiel als prijs; een bedrag voor specifieke functies en taken - dit deel van het budget wordt gekoppeld aan planningszekerheid voor vier jaar en periodiek geijkt en bijgesteld; eventuele specifieke toekenningen voor postacademische voorzieningen bij beoordeling als excellente opleiding, gekoppeld aan de stabiele budgetperiode.

Mede in reactie op deze adviezen zijn hierna enkele overwegingen en voorstellen geformuleerd.

6.1 Overgangsbekostiging van 2000-2002

Het in 1999 gewijzigde artikel 16.26, derde lid, van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) bepaalt dat het kunstvakonderwijs tot 1 januari 2003 op een andere wijze bekostigd wordt dan het overige hbo. Tot 1 januari 2003 zal de huidige bekostigingssystematiek op hoofdlijnen gecontinueerd worden.

De daadwerkelijke bijdrage per student is als gevolg van de instroomreductie over het algemeen fors hoger dan het normbedrag. De instellingen werden en worden geacht om de financiële ruimte die ontstaat door het verschil tussen het (lagere) aantal daadwerkelijke onderwijsvragende en het aantal bekostigde studenten (het liefst zichtbaar) in te zetten om de kwaliteit van de opleidingen en vooropleidingen te verbeteren. In totaal gaat het hier om een indicatief bedrag oplopend tot ca Mf 35 dat ook voor de om- en afbouw van opleidingen oftewel doelmatigheid- en kwaliteitsvergroting ingezet dient te worden.

6.2 Bekostiging van de vooropleiding

In de prijs per student voor de opleidingen dans en muziek blijft een bijdrage inbegrepen voor de vooropleidingen dans en muziek. De instellingen zullen via jaarverslagen zichtbaar maken welk deel van de rijksbijdrage zij inzetten voor deze vooropleidingen.

Om de samenhang tussen vooropleiding en opleiding te garanderen, worden de betreffende middelen voor de vooropleiding muziek en dans alleen toegekend aan instellingen die ook een betreffende initiële opleiding verzorgen.

De Hogeschool van Beeldende kunsten, Muziek en Theater te Den Haag ontvangt momenteel ten laste van artikel 21.04 (Hoger Beroepsonderwijs) een bijdrage voor het verzorgen van avo-onderwijs. Verkend wordt of het mogelijk is om deze financiële bijdrage - met bijbehorende overboeking van middelen - zonder ongewenste financiële, materiële en personele consequenties voor instelling en overheid ten laste te laten komen van het begrotingsartikel 19.06 (Voortgezet Onderwijs) in de rijksbegroting van OCenW.

6.3 Bekostiging van de opleidingen op het gebied van de kunst vanaf 2003

Het kunstonderwijs kent sinds 1992 een bekostiging op basis van meerjarige budgetafspraken. Instellingen ontvangen een rijksbijdrage die is gebaseerd op een van tevoren vastgesteld aantal (dat vrijwel altijd hoger is dan het daadwerkelijke aantal) studenten met een aantal specifieke prijzen per student.

Met het vigerende model is de instellingen dus de zekerheid geboden van een vaste financiële bijdrage waarbij de prikkel om extra studenten te werven is ontnomen en het studierendement geen directe rol speelt.

Deze systematiek heeft de instellingen in de gelegenheid gesteld om de capaciteitsreductie en studieduurverkorting te realiseren en zowel de onderwijskundige als de personele consequenties daarvan te dragen. De budgettaire zekerheid heeft echter ook bestending van de huidige situatie tot gevolg gehad. Het systeem prikkelt onvoldoende op kwaliteit, rendementsverbetering of onderlinge samenwerking c.q. competitie van de goede soort.

Zeker nu de capaciteitsbekostiging bijna een decennium van kracht is, is er sprake van een respectabel verschil tussen de bekostiging van het kunstonderwijs en de rest van het hbo. Dit verschil uit zich niet alleen in de prijzen per student maar ook in het bekostigde volume. Bij aanpassing van de huidige systematiek dient dan ook niet alleen rekening gehouden te worden met de inrichting van een nieuw model maar ook met de financiële gevolgen per instelling bij de overgang naar een nieuwe situatie. Deze herverdelingseffecten kunnen aanmerkelijk zijn.

De hoogste prijs voor een reguliere hbo-student (het p-profiel) is f 8.818, terwijl het kunstonderwijs voor de initiële opleidingen drie hogere prijzen kent, te weten f 9.248 voor beeldende kunst en vormgeving, f 13.807 voor muziek en f 25.243 voor theater. De opleidingen muziek en theater kennen deze hogere - gelegitimeerde - prijzen vanwege de specifieke studentgeboden kosten die samenhangt met het meer geïndividualiseerde onderwijs.

Bij de keuze voor een nieuw model staat de relatie met de beleidsdoelen voorop. Met inachtneming van het algemene hbo-kader zoals dat nu in ontwikkeling is voor het HOOP 2000, zijn in deze nota als belangrijke doelen genoemd het vergroten van transparantie en doelmatigheid, kwaliteit, flexibiliteit, culturele diversiteit en een grotere variëteit aan onderwijsvormen waarbij leren en werken worden gecombineerd. Daarnaast mogen ook de toegankelijkheid en het rendement van het onderwijs als aandachtspunten genoemd worden. Tot slot mag een verbeterde kwantitatieve aansluiting met de arbeidsmarkt niet vergeten worden, zich mede vertalend in stabilisatie of verlaging van de instroom. Behalve op effectiviteit ten opzichte van beleids- en financiële doelstellingen, en het draagvlak voor veranderingen, zijn bij de invulling van het instrumentarium ook enkele bestuurlijke en technische criteria van belang. Als criteria zijn te noemen, eenvoud en transparantie, stabiliteit en voorspelbaarheid, technische uitvoerbaarheid en beperkte informatielast, voorkoming van oneigenlijk gebruik en fraudebestendigheid, en tot slot juridische uitvoerbaarheid.

De HBO-raad noemt als belangrijke randvoorwaarden voor een bekostigings-systematiek

- De bekostigingssystematiek moet zoveel mogelijk aansluiten op de systematiek die in het (overig) hbo wordt toegepast en waarvan de kunstopleidingen onlosmakelijk onderdeel zijn. Dit houdt onder meer in het meewegen van rendement/output in de bekostiging.
- Het systeem dient prikkels tot ongeremde groei van de instroom te voorkomen, voor zover zulke prikkels uit budgettaire overwegingen voorkomen.
- De zelfregie van instellingen moet ondersteund worden, hetgeen inhoudt dat volledige meerjarige capaciteitsbekostiging niet wenselijk is.

Verschillende de modellen zijn denkbaar waarbij op uiteenlopende manieren wordt omgegaan met

- de hoogte en mogelijke differentiatie in prijzen,
- de te bekostigen aantallen studenten,
- de mogelijke afspraken over specifieke taken en taakuitvoering.

Verder is de omgang met mogelijke herverdelingseffecten tussen instellingen van belang. In het onderstaande worden de voor- en nadelen van drie varianten langsgelopen.

In een eerste variant A wordt de capaciteitsbekostiging gecontinueerd. Net als nu worden er vooraf afspraken gemaakt over aantallen te bekostigen studenten. Wel zullen de afgesproken aantallen periodiek herijkt worden om te grote starheid in het systeem te voorkomen. Betreffende de prijs is de idee om de huidige kunstprijzen te handhaven. Betreffende de volumekant blijft de maximale te bekostigen instroom gehandhaafd en wordt per instelling/opleiding de ontwikkeling van de te herijken capaciteit vastgesteld. Toegevoegd wordt een rendementsprikkel waarbij bij een rendement lager dan x procent op de bekostigde capaciteit gekort wordt. Deze variant heeft geen prijseffect terwijl ook de consequenties voor het bekostigde volume beperkt blijven tot de gevolgen van de rendementsprikkel en op termijn van de herijking van de capaciteit.

In een tweede variant B is sprake van drie componenten: 1) een vaste voet per instelling, 2) een vaste prijs (p-profiel) voor de variabele hoeveelheid studenten, plus 3) een bijdrage voor specifieke functies en taken. De vaste voet is daarbij niet onderbouwd maar komt tot stand als afgeleide van de huidige budgetten per instelling. Wel zouden aan deze vaste voet enkele verwachte prestaties verbonden kunnen worden. Wat betreft het variabele deel sluit deze variant zowel aan de prijs als volume kant geheel aan bij de reguliere hbo-systematiek. De voorgestelde prijs is wel fors lager dan de huidige kunstprijzen, hetgeen ruime bekostiging van specifieke functies en taken mogelijk maakt. Voor de derde component, de bekostiging van specifieke functies en taken, dient nog een systematiek (inclusief specificatie van prijzen en "volumes") ontworpen te worden. De tweede en derde component kunnen leiden tot forse reallocaties tussen instellingen die, niet nader onderbouwd, grotendeels te verevenen zijn op instellingsniveau via eerste component, de vaste voet.

In een derde variant C is in essentie sprake van een variabele hoeveelheid te bekostigen studenten, aangevuld met een normatieve instellingsspecifieke prijsopslag op de prijs per student. Qua methodiek sluit dit model aan bij de reguliere hbo-bekostiging, zoals deze in ontwikkeling is voor 2003. Dit betekent onder meer dat rendementen meewegen in de bekostiging. Als het gaat om de prijzen is voor beeldende kunst en vormgeving te denken aan het p-profiel (een verlaging dus ten opzichte van de huidige prijs), terwijl voor muziek en theater gelet op de specifieke studentgebonden kosten hogere prijzen gelden. De variabele bekostiging wordt aangevuld met een normatieve instellingsspecifieke kunstopslag, waarvoor in overleg met de hogescholen beleidsprioriteiten kunnen worden aangebracht. Voor de volumekant wordt gedacht aan een meetmomentensystematiek zoals die nu voor het HOOP 2000 in ontwikkeling is. Het te bekostigen volume wordt bepaald op basis van eenheden van behaalde studiepunten. Gevolgen van deze variant voor het te bekostigen volume per instelling kunnen groot zijn gelet op rendementsverschillen en het aansluiten bij de (lagere dan de nu) bekostigde instroom. Een deel van deze effecten wordt verevend door de normatieve instellingsspecifieke prijsopslag.

Voor- en nadelen bekostigingsmodellen initiële kunstopleidingen			
Randvoorwaarden	Model A (capaciteitsbe- kostiging)	Model B (vaste voet)	Model C (meetmomenten- systematiek)
Beleidsmatig	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen prikkel tot instroomvergroting • evenwichtige capaciteitsontwikkeling <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beperkte bijdrage aan flexibiliteit en selectiviteit • beperkte prikkel tot rendementsverbetering • geen selectieve groei van de instroom mogelijk • geen relatie met resultaten kwaliteitsbeoordeling 	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • basis voor afspraken over specifieke functies en taken <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beperkte bijdrage aan flexibiliteit • beperkte studentgebonden prestatie-oriëntatie 	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prikkel tot rendementsverhoging • bijdrage aan flexibiliteit en selectiviteit • sterke studentgebonden prestatie-oriëntatie • benadrukt instellingsspecifieke verantwoordelijkheid voor taakuitvoering <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • noodzaak tot separate instroombeheersing

Financieel	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • meerjarige relatieve zekerheid over budget • herkenbare prijzen • beperkte korte termijn herverdelings-effecten <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beperkte relatie taken en middelen 	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mogelijke herverdelingseffecten beheersbaar via vaste voet <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geringe aansluiting bij studentgebonden kosten (prijzen) • onduidelijke omvang relatieve grote van drie componenten • grote verschillen in vaste voeten per instelling 	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkenbare prijzen <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grotere en onduidelijke herverdeling per instelling • mogelijke extra uitgaven kunst (bij vergrote instroom en rendement) ten laste van hele hbo-budget.
Bestuurlijk	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beperkte instrumentele transitiekosten • beperkte informatielast <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • planning capaciteitsontwikkeling per instelling/opleiding 	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beperkte informatielast terzake studenten-aantallen • ondoorzichtige compartiment <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • forse bestuurlijke last bij waardering specifieke functies en taken 	<p>Voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vergelijkbaarheid rest hbo <p>Nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vergrote informatielast

Elk van de drie varianten kent zijn positieve elementen. Alles afwegend zal in de nieuwe bekostigingssystematiek serieus rekening gehouden moeten worden met in elk geval vier aspecten. Ten eerste dient een relatie te bestaan met het daadwerkelijke aantal studenten en de studieprestaties. Ten tweede is het essentieel om in voorkomende gevallen de instroom te limiteren vanwege de arbeidsmarktsituatie zoals aangegeven in hoofdstuk 4, of om te grote herverdelingseffecten te voorkomen. Ten derde is het premiëren van kwaliteit, maar ook bijvoorbeeld het scouten van talent of internationalisering, binnen het beschikbare budget. Ten vierde en tot slot is het nodig om mogelijke – zeker op korte termijn - herverdelingseffecten tussen instellingen in redelijkheid te mitigeren.

In dit verband zal tevens bezien moeten worden hoe vraagbekostiging uitgewerkt kan worden zoals beschreven in paragraaf 4.1.2.

Voor opleidingen met een instroombeperking blijft de budgetfactor buiten beschouwing zodat additioneel bescherming en stabiliteit geboden wordt in de bekostiging. Voor de opleidingen op het gebied van de kunst blijft de niet-Eu maatregel van kracht.

6.4 De bekostiging van de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst vanaf 2003

Op dit moment verschilt de bekostiging van de tweede graads lerarenopleidingen 'tehatex' en expressie door woord en gebaar, en de overige lerarenopleidingen op het gebied van de kunst. De eerste groep wordt op p-profiel bekostigd via het onderwijsvraagmodel. De andere opleidingen vallen onder het regime van de capaciteitsbekostiging met de gedifferentieerde prijzen. Dit verschil is niet goed te beredeneren.

Voor de bekostiging van lerarenopleidingen op het gebied van de kunst is het gewenst om tot één bekostigingssystematiek te komen. Mede gelet op het afschaffen van de limitering van de instroom en de bijpassende noodzakelijke beperking van het strategisch gedrag van instellingen, zal opnieuw naar de prijzen voor deze studenten gekeken moeten worden. Bestaande verschillen in de bekostiging van eerste en tweede graads lerarenopleidingen, en van de opleiding docent drama en expressie door woord en gebaar verdienen daarbij aandacht. In beginsel wordt aangesloten bij de reguliere hbo-systematiek en de prijzen zoals die vanaf 2003 voor het hele hbo van kracht zijn. Bij evident hogere studentgebonden kosten kan een ander dan het p-profiel aan de orde zijn.

6.5 De bekostiging van de voortgezette opleidingen en werkplaatsen

Voor de onderscheiden voortgezette opleidingen is op dit moment om uiteenlopende redenen sprake van een onverkorte capaciteitsbekostiging, zonder directe budgetfluctuaties op grond van de feitelijke instroom.

De verdeling van het budget voor de voortgezette opleidingen zal zo spoedig mogelijk worden bepaald op basis van het oordeel en advies van de Raad voor Cultuur. In paragraaf 3.4 is uiteengezet aan welke voorwaarden daarbij wordt gedacht. Voor de werkplaatsen geldt deze systematiek al. De huidige middelen voor de voortgezette kunstopleidingen blijven voor het hbo bestemd. Van de Raad voor Cultuur wordt in dit verband verwacht dat zij bij de advisering over de toe te kennen budgetten rekening houdt met de onderscheiden functies die de verschillende werkplaatsen en voortgezette opleidingen verzorgen. De Raad voor Cultuur wordt daarbij gevraagd te bezien of de huidige aanmerkelijke verschillen in de bekostiging zijn gerechtvaardigd gelet op de vervulde functies.

Ook voor de voortgezette kunst opleidingen blijft de niet-EU maatregel van kracht.

6.6 Bekostiging van bijzondere voorzieningen en kwaliteit vanaf 2003

Kwaliteit staat voorop bij kunstopleidingen. De vraag laat zich dan ook stellen waarom daar niet (in beperkte mate) mede op te bekostigen.

Geïnspireerd door de suggestie van de projectorganisatie om instellingen in de gelegenheid te stellen om zich periodiek te laten beoordelen op prestaties die ruim boven de landelijk afgesproken kwaliteitsminima liggen, is in paragraaf 3.4 het voorstel uitgewerkt dat de voortgezette kunstopleidingen door de Raad voor Cultuur beoordeeld worden in het perspectief van de uitgangspuntenbrief voor de Cultuurnota 2001-2004.

Indien instellingen via de bekostiging een vaste bijdrage ontvangen (via een vaste voet of prijsopslag) mogen bijzondere kwaliteiten en prestaties verwacht worden. Inzet van de bijdrage kan worden gekoppeld aan een beperkt aantal vooraf of achteraf te toetsen concreet meetbare prestaties. Het gaat dan om bijzondere – bijvoorbeeld in het HOOP landelijk te benoemen - prestaties zoals de invulling van de selecterende en verwijzende functie, de vergroting van culturele diversiteit, de omgang met excellent talent, de integratie in de culturele infrastructuur, en de internationale samenwerkingsrelaties.

“Opleidingen vragen erkenning en ruimte voor een specifiek kenmerk van het kunstvakonderwijs, namelijk onderzoek en experiment gericht op het uitbreiden van artistieke vaardigheden en het toepassen daarvan. Dit soort onderzoek heeft namelijk, in tegenstelling tot beschouwend, theoretisch onderzoek, geen pendant in het wetenschappelijk onderwijs waar qualitate qua nieuwe wetenschappelijke inzichten ontwikkeld worden. Aangezien artistieke vaardigheden en uitdrukkingsvormen onmiskenbare facetten van de kunstbeoefening betreffen, zou de functie van onderzoek en experiment binnen het kunstvakonderwijs haar plaats moeten krijgen. Daarmee kan het onderwijs ook effectiever bijdragen aan de ontwikkeling van disciplines.” uit het eindrapport van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs.

Docenten zijn belangrijke dragers van kwaliteit. Als aanvullende optie om kwaliteit te kunnen belonen zou onderzocht moeten worden of het mogelijk is om dit belang ook zichtbaar tot uitdrukking te brengen door aan een aantal excellente docentkunstenaars als het ware een rugzak aan middelen mee te geven. Een rugzak die voor de instelling waar deze docent onderwijs geeft extra middelen bevat om een buitengewoon inspirerende omgeving te kunnen creëren

Voor beoordeling en premiëring van kwaliteit zijn in elk geval twee varianten voorhanden. In een eerste variant wordt de inzet van bijvoorbeeld een vaste voet of opslag afhankelijk gemaakt van een beperkte aantal concreet meetbare prestaties. Instellingen ontvangen deze opslag en verantwoorden achteraf of zij de prestaties hebben geleverd. In een andere variant ontvangt de instelling een bijdrage op basis van een concreet voorstel waarbij de omvang en inzet van de bijdrage mede gebaseerd wordt op eerdere prestaties. Nader bezien moet worden op welke wijze, op welke moment, en door wie de kwaliteitstoetsing plaats vindt. Nader bezien moet worden op welke wijze, op welk moment, en door wie de kwaliteitstoetsing plaats vindt. Tevens dient te worden bezien welke instellingsspecifieke financiële consequenties aan deze toetsing verbonden kunnen worden. Het oordeel van de Raad voor Cultuur over de voortgezette opleidingen kan daarbij worden betrokken

Samengevat bevat dit hoofdstuk de volgende voorstellen

- De instellingen zullen via jaarverslagen zichtbaar maken welk deel van de rijksbijdrage zij inzetten voor de vooropleidingen dans en muziek
- Bij uitwerking van de bekostigingssystematiek van opleidingen op het gebied van de kunst zoals die vanaf 2003 van kracht moet worden, wordt serieus rekening gehouden met in elk geval vier aspecten. Ten eerste dient een relatie te bestaan met het daadwerkelijke aantal studenten en de studieprestaties. Ten tweede is het essentieel om in voorkomende gevallen de instroom te limiteren vanwege de arbeidsmarktsituatie, of om te grote herverdelingseffecten te voorkomen. Ten derde is het gewenst om kwaliteit, scouten van talent en internationalisering te kunnen premiëren binnen het beschikbare budget. Ten vierde en tot slot is het nodig om mogelijke – zeker op korte termijn - herverdelingseffecten tussen instellingen in redelijkheid te mitigeren.
- Voor de bekostiging van lerarenopleidingen op het gebied van de kunst is het gewenst om tot één bekostigingssystematiek te komen. In beginsel wordt aangesloten bij de reguliere hbo-bekostigingssystematiek en de prijzen die vanaf 2003 voor het hele hbo van kracht zijn. Ingeval van evident hogere studentgebonden kosten kan een ander dan het p-profiel aan de orde zijn
- Indien instellingen via de reguliere bekostiging een studentonafhankelijke, vaste bijdrage ontvangen (via een vaste voet of opslag) mogen – landelijk te benoemen - bijzondere kwaliteiten en prestaties verwacht worden. Inzet van de bijdrage kan worden gekoppeld aan een beperkt aantal vooraf of achteraf te toetsen concreet meetbare prestaties. Nader bezien moet worden op welke wijze, op welk moment, en door wie de kwaliteitstoetsing plaats vindt. Tevens dient te worden bezien welke instellingsspecifieke financiële consequenties aan deze toetsing verbonden kunnen worden.
- De Raad voor Cultuur adviseert over de verdeling van het budget voor de voortgezette opleidingen dat geheel voor het hbo beschikbaar blijft.
- De niet-Eu maatregel blijft van kracht voor de opleidingen en voortgezette opleidingen op het gebied van de kunst.

7 Het kunstonderwijs verandert

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het beoogde veranderingstijdpad en het financiële perspectief.

De projectorganisatie heeft onder deze noemer in hoofdlijnen het volgende geadviseerd:

- De overheid stelt het beleid voor het kunstonderwijs eens in de vier jaar vast. Dit gebeurt op basis van beleidsplannen en evaluaties van het gevoerde beleid, die een aspect vormen van de bekostiging. Om redenen van beleidsmatige en politieke afweging sluit de beleidssystematiek voor het kunstvakonderwijs in de tijd aan bij die van de cultuurnota en cultuurconvenanten.
- Het stelsel wordt in fases ontwikkeld en opgebouwd, waarbij het veranderingstraject als een 'leertraject' op te vatten is omdat veel zaken nog tegelijkertijd ontwikkeld moeten worden, die gericht zijn op de bevordering van zelfregulering van de sector in een situatie van overheid op afstand. Halfjaarlijks dienen de clusters gedurende de fase van opbouw van het stelsel bij de overheid een voortgangsrapportage in.

Mede in reactie op deze adviezen zijn hierna enkele overwegingen en voorstellen geformuleerd.

7.1 Het veranderingstraject in de tijd

Het is gewenst dat de betrokken instellingen, overheid en beroepspraktijk vanuit hun eigen verantwoordelijkheid invulling geven aan het beoogde veranderingsproces en de betreffende activiteiten in samenhang en samenspraak uitvoeren.

Met de HBO-raad zullen afspraken worden gemaakt over een lichte vorm van regie waarbij de verschillende activiteiten gemonitord worden en op elkaar afgestemd. De verschillende activiteiten ook in een meer precies tijdschema worden geplaatst. Op deze wijze kunnen instellingen gegeven een helder kader onder eigen verantwoordelijkheid hun beleid ontwikkelen en uitvoeren.

In aanzet is voor de komende maanden een volgend traject denkbaar:

- De hogescholen bepalen hun eigen profiel en geven zoveel mogelijk in samenwerkingsverbanden invulling aan een samenhangend en hoogwaardig onderwijsaanbod. Elke afzonderlijke instelling of samenwerkingsverband van hogescholen ontwerpt een herstructureringsplan en dient dit voor 1 januari 2000 in bij de staatssecretaris.
- De HBO-Raad en gezamenlijke instellingen nemen in dezelfde periode een aanvang met het formuleren van landelijke kwalificaties en het benoemen van relevante CROHO-opleidingen. Het visitatieproces wordt gefaseerd aangevat voor de verschillende opleidingen.
- De staatssecretaris zet de nodige aanpassingen van wet- en regelgeving in gang.
- Per 1 april 2000 besluit de staatssecretaris eenmalig over toekenning van overgangsgelden gehoord een onafhankelijke commissie.
- Instellingen werken het inhoudelijk herontwerp van de opleidingen en differentiaties uit met als eerste studiejaar 2002/2003.

7.2 Financieel perspectief vanaf 2001

De brief van 3 maart 1999 (Tweede Kamer, 1998/1999, 25 802, nr. 6) over de taakstelling kunstonderwijs 2000+ bevat een aantal maatregelen als invulling van de eerdere taakstelling van Mf 25. Daarmee resteert voor 2001 en volgende jaren nog invulling van een bezuiniging van ca Mf 10 structureel.

Invulling taakstelling				
	2000	2001	2002	2003
Taakstelling in Mf	18,0	25,0	25,0	25,0
a. Collegegeldmethodiek	1,0	1,0	1,0	1,0
b. Pseudo kuo in het hbo	3,4	4,6	6,0	6,0
c. Dekking compensatie 98-00	4,0	0	0	0
d. Netto Niet-EU	1,6	2,3	3,0	3,1
e. Technische budgettaire Bijstelling 2000	3,0	0	0	0
f. Herordening tranche 2000 - generiek	5,0	5,0	5,0	5,0
g. Herordening tranche 2001 - generiek	0	12,1	10,0	9,9

Gelet op de inspectierapportage over de kunstopleidingen in het wo is vastgesteld dat het bij deze instellingen leggen van een deel van de taakstelling niet is gerechtvaardigd.

Deze invulling van de resterende taakstelling op het kunstvakonderwijs kan op een aantal manieren geschieden. Denkbaar zijn een generieke korting of een specifieke invulling. In de laatste variant zouden instellingen gekort worden gelet op specifieke omstandigheden. Alles afwegend wordt de taakstelling ad ca Mf 10 generiek ingevuld.

Het is gelet op de decentralisatie van de arbeidsvoorwaarden geheel aan de werkgevers en werknemers in het hbo om afspraken te maken over de eventuele sociale problematiek vanwege de herstructurering. Partijen worden opgeroepen om daarbij te komen tot een – preventieve – aanpak om extra instroom van personeel in activiteitenregelingen te voorkomen. De Stichting Mobiliteitsfonds hbo kan worden betrokken bij het formuleren van activiteiten in deze richting.

7.3 Financiële ondersteuning

Vanaf 1999 is circa Mf 45 beschikbaar om de herstructurering financieel te ondersteunen. Dit bedrag is inclusief de Mf 4 die beschikbaar is gesteld conform de aangehaalde brief van 3 maart 1999.

Beschikbare frictiemiddelen per jaar in Mf						
Begrotingsjaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bedrag in Mf	8,0	11,4	13,4	8,4	4,2	1,4

Deze middelen worden geheel bestemd om de herstructurering vorm te kunnen geven. Voor de lerarenopleidingen gaat het om het invullen van samenwerking met collega-opleidingen. Voor de reguliere kunstopleidingen gaat het om veel meer: zorgen voor transparanter onderwijs, nieuwe leervormen etcetera

De instelling ontwerpt hiervoor een herstructureringsplan en dient dit voor 1 januari 2000 in bij de staatssecretaris. In dit plan wordt aan de volgende elementen recht gedaan c.q. inzicht gegeven in:

- de (zo mogelijk in een samenwerkingsverband) te verzorgen opleiding en geprofileerde afstudeerrichtingen (inclusief specialisatie en afbouw) vanaf 2002/2003 en de stappen die daartoe vanaf 2000 worden gezet;
- de onderwijskundige activiteiten en bijbehorende personele consequenties die aan de orde zijn vanwege beoogd herontwerp van het opleidingsaanbod

- het perspectief dat studenten krijgen om bij de eigen én bij andere instellingen onderwijs te kunnen volgen, om via een diplomadossier het getuigschrift te kunnen behalen;
- de invulling van de selectieve en verwijzende functie en vergroting van de culturele diversiteit;
- de inhoudelijke en bestuurlijke samenwerking met andere hbo
- de samenwerking met andere onderwijsinstellingen (vo, bve en wo) in Nederland en internationaal;
- de inhoudelijke en bestuurlijke samenwerking met de culturele omgeving;
- het perspectief op bedrijfseconomische stabiliteit en continuïteit alsmede de invulling van de taakstelling voor 2000 en verder;
- de doelmatigheid per opleiding gelet op het referentiekader van de Adviescommissie Onderwijsaanbod én van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs.

Per 1 april 2000 besluit de staatssecretaris eenmalig over de herstructureringsplannen en de bijbehorende toekenning van herstructureringsgelden op basis van het advies van een door de staatssecretaris in te stellen onafhankelijke commissie. De HBO-raad kan een voordracht doen voor een lid van de commissie van buiten het hbo. De Raad voor Cultuur kan een voordracht doen voor een lid uit de beroepspraktijk. Een ministeriële regeling wordt opgesteld met als formeel aanhangpunt de subsidiewet OCenW als basis voor de verdeling en toekenning van de middelen zoals hiervoor beschreven.

De herstructureringsmiddelen worden als intentioneel budget generiek verdeeld over de instellingen die een (leraren)- opleiding op het gebied van de kunst aanbieden. De verdeling geschiedt in beginsel op basis van het aantal gebudgetteerde studenten bij deze opleidingen voor het begrotingsjaar 2000.

De subsidiemiddelen die in verband met de voorstellen in Maatwerk voor morgen beschikbaar zijn, zijn onverkort ook beschikbaar voor de lerarenopleidingen op het gebied van de kunst. De verschillende procedures en criteria zullen - waar de onderscheiden doelen dat mogelijk maken - in de uitwerking zo veel mogelijk op elkaar worden afgestemd.

Overwogen wordt om de mogelijke financiële opbrengst van enkele specifieke maatregelen zoals de om- of afbouw van opleidingen zoals museologie en kunst en management (opleidingen in de sector Economie ontvangen het relatief lagere g-profiel), de onverkorte en koppeling van vooropleidingen aan initiële opleidingen (geen geïsoleerde vooropleidingen bekostigen), en de gelijkstelling van de bekostiging voor huisvesting, in te zetten voor de specifieke beleidsvoornemens in deze nota betreffende culturele diversiteit, ondersteuning van de invoering van CKV en ICT. De invulling van deze specifieke maatregelen wordt verder uitgewerkt.

Samengevat bevat dit hoofdstuk de volgende voorstellen:

- De resterende taakstelling van circa Mf 10 wordt generiek verdeeld.
- Elke betreffende instelling ontwerpt een herstructureringsplan rekening houdend met de resterende taakstelling en dient dit voor 1 januari 2000 in bij de staatssecretaris. Over de inzet van de generiek te verdelen herstructureringsmiddelen adviseert een onafhankelijke commissie

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

dr. F. Van der Ploeg

Bijlagen

Cijfers initiële opleidingen op het gebied van de kunst

In Nederland verzorgen 12 bekostigde hogescholen een CROHO-opleiding beeldende kunst en vormgeving. In totaal zijn 8619 studenten bij deze CROHO-opleiding ingeschreven in het studiejaar 1998/1999.

In Nederland verzorgen 11 bekostigde hogescholen een CROHO-opleiding muziek. Daarnaast zijn er nog 5 hogescholen die aangewezen zijn. Bij de opleiding muziek zijn in 1998/1999 3917 studenten ingeschreven.

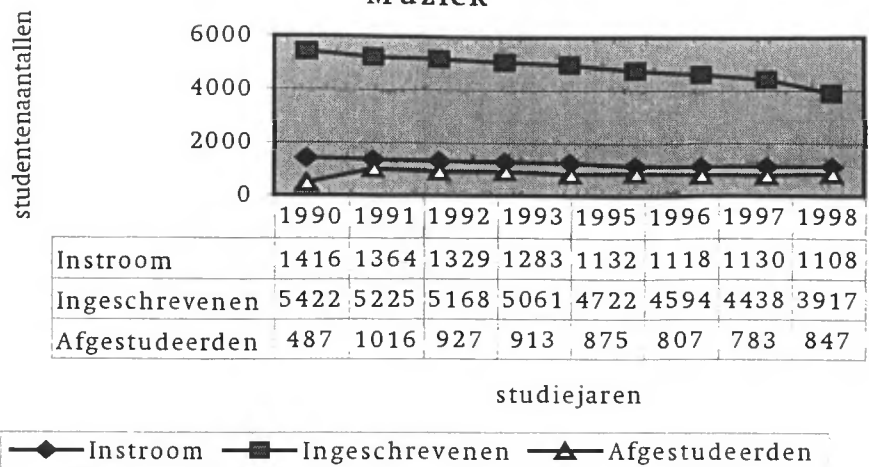
In Nederland verzorgen 7 bekostigde hogescholen een CROHO-opleiding theater. Daarnaast is er 1 aangewezen hogeschool. Bij deze CROHO-opleiding zijn in 1998/1999 949 studenten ingeschreven.

Opleidingen op het gebied van de kunst	Ingeschrevenen 1998/1999		
	Beeldende Kunst en Vormgeving	Muziek	Theater
Hogeschool Alkmaar		140	
Amsterdamse Hogeschool van de Kunsten	413	720	387
Gerrit Rietveld Academie	926		
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht	1320	444	150
Hs voor Beeldende kunsten, muziek en dans Den Haag	989	604	16
Hogeschool voor Muziek en Theater Rotterdam		549	93
Hogeschool Rotterdam en Omstreken	890		
Hogeschool Brabant	491		
Hs 's-Hertogenbosch	324		
Design Academy	612		
Fontys Hogeschool Tilburg		255	115
Hogeschool Maastricht	648	322	66
Hogeschool voor de Kunsten Oost-Nederland io		396	122
Hogeschool Enschede		257	
Constantijn Huygens Chr hogeschool voor de Kunsten	336	203	
Hanzehogeschool, Hogeschool van Groningen	673	205	
Totaal	8616	4105	949

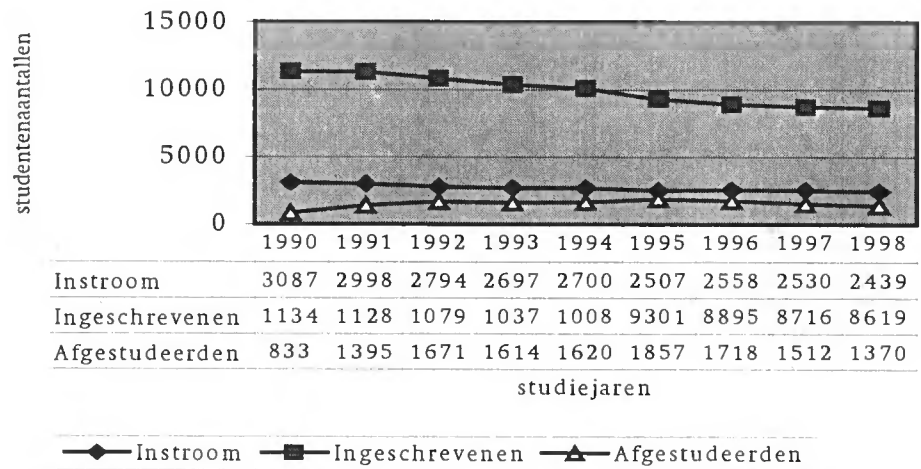
95

5

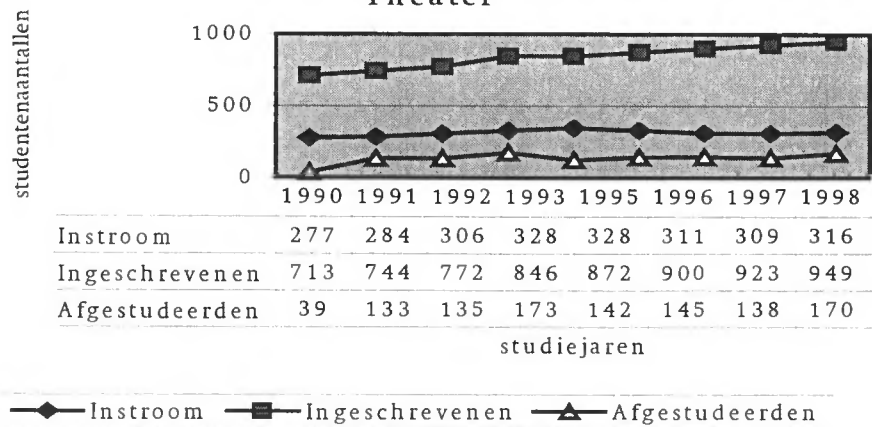
Muziek

Beeldende kunst en vormgeving

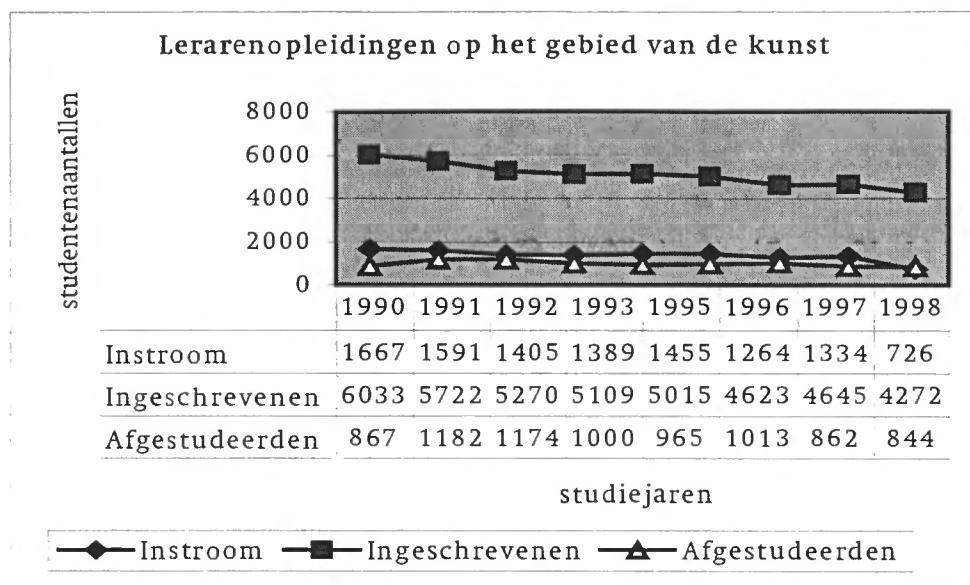

Theater

Cijfers lerarenopleidingen op het gebied van de kunst

In Nederland verzorgen 18 bekostigde hogescholen een lerarenopleiding op het gebied van de kunst. Daarnaast zijn er 6 aangewezen hogescholen, die met name de opleiding docent muziek verzorgen. Bij deze opleidingen waren in 1998/1999 4252 studenten ingeschreven.

Lerarenopleidingen op het gebied van de kunst	Ingeschrevenen 1998/1999										
	1 ^e graads			2 ^e graads			B School Muziek	A Algemene Muzikale vorming	Docentschap Dans	Docentschap Drama	Expressie door woord en gebaar
	Tekenen	Handvaardigheid	Textiele werkvormen	Tekenen	Handvaardigheid	Textiele werkvormen					
Hogeschool Alkmaar							1	28			
Amsterdamse Hogeschool van de Kunsten	112	47	14				7	34	70		27
Hogeschool van Amsterdam				95	102	52					
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht	109	21					40				43
Hogeschool voor Beeldende kunsten, muziek en dans							26				
Hogeschool Rotterdam en Omstreken		14		132	80	28					
Hogeschool voor Muziek en Theater Rotterdam							45		116		
Fontys Hogeschool Eindhoven										101	
Fontys Hogeschool Katholieke Leergangen Tilburg	203	134	39	101	83	52	30		95		
Fontys Hogeschool Katholieke Leergangen Sittard				230	115						
Hogeschool Maastricht		3					20	46			22
Hogeschool van de Kunsten Arnhem en Enschede	82	41					17		57		86
Hogeschool voor Arnhem en Nijmegen				264	94						
Hogeschool Enschede							25	2			
Christelijke Hogeschool Windesheim				133	84						
Constantijn Huygens Chr hogeschool voor de Kunsten	25	12					41	1		73	
Hogeschool 's Hertogenbosch										15	
Totaal	575	283	53	1257	675	239	260	111	383	239	178

Bron: Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs (CRI-HO) voorlopige gegevens per 1 oktober 1998, voltijd plus deeltijd

Cijfers voortgezette kunstopleidingen

Voortgezette kunstopleidingen en voortgezette opleiding bouwkunst	Ingeschrevenen 1998/1999											
	Auto-noom beeldend	Graf-sche vorm-geving	Indus-triële vorm-geving	Vrije vorm-geving	Mode-vorm-geving	Computer-grapics	Foto-vorm-geving	Interieur-archi-tectuur	Film	Theater	Muziek	Opleidinge n voort-gezette Bouwkunst
Amsterdamse Hogeschool van de Kunsten									14	12	76	198
Gerrit Rietveld	20	17		13								
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht											53	
Hogeschool voor Beeldende kunsten, muziek en dans											95	
Hogeschool Rotterdam en Omstreken	15							16				330
Hogeschool voor Muziek en Theater Rotterdam											41	
Hogeschool Brabant		18					11					
Design Academy			6					2				
Fontys Hogeschool Katholieke Leergangen Tilburg											0	72
Hogeschool Maastricht											46	
Hogeschool van de Kunsten Arnhem en Enschede	33				32						4	
Hogeschool Enschede											10	
Constantijn Huygens Chr hogeschool voor de Kunsten											20	
Hanzehogeschool, hogeschool van Groningen						11						
Totaal	74	35	6	13	32	11	11	18	14	12	344	